

# **Badische Landesbibliothek Karlsruhe**

**Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe**

## **Speculum Quaestionum moralium, in universam Aristotelis philosophi summi Ethicen**

**Case, John**

**Francofurtum, 1597**

**VD16 C 1242**

Liber quintvs

[urn:nbn:de:bsz:31-109038](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:bsz:31-109038)



## LIBER QVINTVS.

## CAP. I.

*An legalis iustitia sit Heroica virtus & specie distincta à reliquis? An rectè definiatur?*



**Q**uod homo est sine anima, id est res publ. sine iustitia. Est enim iustitia ciuitatis domina, dextra tenens gladium,

Pulcherrimū iustitiæ simulachrum.

quo malorum scelera vindicare, sinistra suspendens lancem, qua bonorū opera ex æquo pensitare possit. In huius vnus pectore omnes reliquæ virtutes tā moris quàm mentis, non aliter quàm sydera in coelo lucēt: vnde Euripides (vt ait philosophus in textu) olim affirmatur neq; hesperū neq; luciferū æquè magnā sui excitare admirationē, atq; ipsam iustitiam. Quippe iustitia ciuitatis norma magistratus anima, causā & fundamentū legis est, cuius veluti canales in singulos cætera-

Y 5 rum

rum virtutum riuulos fluunt ac deriuantur. Hanc ipsa natura peperit, experientia nutriuit, sapiētia deniq; multarum ætatum in folio maieſtatis, vt augustiſſimã rerum humanarum imperatricem, collocauit, quippe nulla pars vitæ vacat iuſtitia. Huius acceptiones in hoc capite duæ à philoſopho inſinuantur, altera cõmunis & abſoluta, altera particularis & comparata: illa legalis, hæc propriè moralis dicitur: illa nõ vna, ſed omnis virtus, hæc verò vna & diſtincta ab omnib. definitur: illa eſt (vt vtat verbis Philoſophi) affectio voluntatis, qua apti ſumus ad res iuſtas gerēdas, quaq; res iuſtas & facimus & deſideramus facere: vel vt alij definiunt, eſt virtus qua homo rectè diſponitur ad bonum publicũ & commune. In his definitionibus conſideranda mihi videtur quatuor: Subiectum, obiectum, modus, finis. Subiectum eſt voluntas: obiectum eſt omnis res iuſta, ſeu actio virtutis: modus eſt vnio, ſeu coniunctio voluntatis & operis; quippe neq; intentio ſine opere, nec opus ſine intētionē iuſtitie actionē parit: finis deniq; eſt nõ priuatum

Iuſtitia legalis duplex deſinitio.

Quatuor in iuſtitia legali obſeruanda.  
Subiectum,  
Obiectum,  
Modus,  
Finis.

uatum sed publicum, non proprium sed <sup>Finis partes.</sup>  
 commune civitatis bonū. Sub hoc sine  
 quatuor officia legitimæ iustitiæ conti-  
 nentur, quæ sunt bonas sancire leges, san-  
 citas definire, definitas exercere, & deniq;  
 in exercēdo ad beatā subditorum vitam  
 bonumq; cōmune easdem referre. Hinc  
 qui in luce hominum versantur, discunt  
 nō sibi sed alijs vivere, vnde illud Biantis  
 in textu: magistratus indicat virū. Vnde  
 illud Arist. optimus is quidē est, qui virtu-  
 tē non ad suā sed ad aliorū vtilitatē accō-  
 modat. At arduū hoc opus est, res nostras  
 negligere, & alienas promouere. Particu-  
 laris seu comparata iustitia est, quæ equa-  
 litatis lanceibus omnia in ciuitate ponde-  
 rat: versatur enim in adæquandis rebus,  
 quæ ( vt loquuntur philosophi ) sunt ad  
 alterū. Hinc à Iuriconsulto definitur cō-  
 stans & perpetua voluntas ius suum cui-  
 que tribuendi: voluntas, id est voluntatis  
 habitus: constans quoad actionem; per-  
 petua quoad propositum & intentio-  
 nem ( oportet enim iustum propositum  
 habere perpetuò seruandi iustitiam ) tri-  
 buens cuique ( id est ) Deo & homini;  
 ius

Moralis ius-  
 titia.

Institutionē  
 lib. I. Iustitiæ  
 moralis defi-  
 nitio expli-  
 catur.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

Iuris acceptio  
duplex.

Quaestio se-  
cunda.

Materia iu-  
sticiae quae  
Extrema iu-  
sticiae mora-  
lis.

Moralis iusti-  
tia, cur aequi-  
tas nomine-  
tur.

Ius suum (id est) rem iustam & debitam. Quippe hoc loco ius non capitur pro habitu qui est ars boni & equi) sed pro omni re iusta siue in commutatione rerum, siue in distributione bonorum posita. Diuus Ambrosius in lib. officiorum hanc rectè definit. Iustitia (inquit) est virtus, quae unicuique quod suum est tribuit, alienum non vendicat, utilitatem propriam negligit, ut communem aequitatem custodiat. Ex his patet, hoc modo acceptam iustitiam esse virtutem distinctam à cæteris. Habet enim propriam materiam, in qua versetur; habet vitia vtrimque repugnantia, quibus opponatur. Materia est res civilis alteri ab altero debita: vitia opposita sunt iniustum facere & iniustum pati. Sed attende, quòd extrema hoc loco assignetur quoad actum. Quippe iniustum pati non est semper vitium, nisi in patiente voluntarium actum respicias. Iniustum enim aliquando volentes patimur, iniuriam nunquam. Hæc virtus ab Aristot. sepe æquitas appellatur, quæ est habitus bonus, quo quis neque plus, neque minus aut accipit aut tribuit quàm

quàm oportet, sed vt vnusquisq; dignus sit ac mereatur. Quare vt paucis concludam omnia, quæ admodum est generalis iustitia, quæ legitima; & particularis, quæ propriè Ethica seu moralis dicitur: ita est generalis iniustitia, quæ in omni vitio; & particularis, quæ in propria materia cernitur: generalis seu illegitima est (definiente philosopho) omne vitium, vel (si placet) est deprauatus habitus animi, quo quis magistratu & dignitate fungens & sancta legum gubernatione deficit, suosq; subditos vitiorum contagione infici & conspurcari sinit. Particularis iniustitia est appellata iniquitas, quæ aliquis plus minusque accipit aut tribuit, quàm dignum est ac oportet. Sequitur nunc, vt de partitione iniustitiæ particularis in commutantem ac distribuẽtem agamus, quæ in proxima quæstione fusiùs explicabitur.

Contraria contrariorum est ratio. In iustitia Generali. Partic. In iustitia generalis quæ.

In iustitiæ particularis.

Iusti	{	Generalis,	{	Ius diuinum, quod officium
		quæ in cõseruanda societatis humanæ qualitate versã		hominis erga Deum continet.
				Naturale, vt quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.
			Ius hu-	tia

ti  
et  
da-  
plex

tur, bonū  
que com-  
mune re-  
spicit, &  
hęc com-  
prehēdit.

manū,  
quod  
est vel

Legale, quod versatur  
in vſu omnis virtutis,  
cuius actū lex præci-  
pit hinc omnes virtu-  
tes in hac ſola iuſtitia  
cōprehendi dicūtur.

Speci-  
alis,  
quæ  
eſt du-  
plex.

Cōmutans, quæ in cōmer-  
cijs atque nēgorijs æqua-  
litatem ſeruat.

Distribuēs, quæ in præmijs  
& pœnis prouinciuſq;  
merito proportionē con-  
ſiderat.

De qui-  
bus in  
proxi-  
mo ca-  
dice  
mus.

### Opp.

*Omnis virtus non eſt iuſtitia, ergo in calce primi  
capitis non rectè dicit philoſophus, re conſundi iuſtiti-  
am omnemq; virtutem.*

### Reſp.

Confi-  
dera-  
tur vir-  
tus  
duobus  
modis:  
vel

Absolute, vt eſt habitus per quem homo  
rectè diſponitur in ordine ad ſeipſum, & ſic  
omnis virtus non eſt in iuſtitia.

Comparatè, vt eſt habitus per quem ho-  
mo rectè diſponitur in ordine ad bonum  
commune, & ſic omnis virtus legalis iuſtitia  
hoc loco dicitur, omnium enim & ſingula-  
rum virtutum actiones lex, quæ eſt iuſtitia  
norma, iubet prohibetq; contrarias.

### Opp.

*Fruſtra habetur tam verboſa apud philoſophū de  
iuſtitia diſceptatio, ſi nulla iuſtitia à reliquis virtuti-  
bus*

bus haberetur distinctio: praeterea in secundo lib. numeratur iustitia vt distincta virtus à reliquis: ergo aut hic aut illic male assignatur.

Resp.

Etsi iustitia legalis sit omnis virtus in ordine ac relatione ad commune bonum: est tamen distinctio, si reliquae virtutes in se suaq. propria essentia considerentur. Est enim duplex cuiusq. virtutis consideratio: altera propria & absoluta, altera communis & respectiua: secundum illam re distinguitur à iustitia, secundum hanc, ad illam, vt ad totum vniuersale referatur. Exempli causa, temperans per habitum temperantiae castè & sanctè viuuit, & hoc est bonum proprium ac singulare: temperans autem castè sanctèq. viuendo conciuui per concupiscentiam nec damnum nec iniuriam facit: & sic est bonum publicum ac commune: illo modo accepta temperantia distinguitur à iustitia, hoc verò modo accepta ad illam reducitur. Aliter respondent interpretes, quod particularis iustitia (qua in commutantem ac distribuentem diuiditur, quaeq. in hoc libro potissimum tractatur) à reliquis virtutibus & re, & ratione differat.

Virtutis ratio duplex

Opp.

Virtus & obiectum re differunt (vt patet de liberalitate & pecunia) sed omnis virtus est obiectu seu materia iustitia legalis: ergo iustitia legalis ab alijs virtutibus re differt. Minor patet, quia commune bonum, quod est obiectum iustitia, nihil aliud est quam tota (vt ita dicam) virtus.

Resp.

Resp.

Bonum cō-  
mune bifari-  
am confi-  
deratur.

Bonum cō-  
mune confi-  
deratur bi-  
fariam, aut  
quoad

Habitu & essentiam in ordine ad  
personam, & sic non est obiectum le-  
galis iustitia, sed ipsa virtus.  
Actum, modum, & usum in ordine  
ad rem publicam, & sic est obiectū le-  
galis iustitia, lex enim presupponit  
habitum in homine, & iubet actum  
usumq; virtutis in ciuitate.

Opp.

Virtutes vt  
discrepent.

Actus reliquarum virtutū & obiecta re differunt  
ab actu & obiecto legalis iustitia: ergo à legali iustitia  
specie differūt. Antecedens patet, quia qualibet virtus  
habet proprium actum propriumq; obiectum. Ratio  
tenet, quia illi virtutes essentialiter differunt, quarum  
actus & obiecta specie distinguuntur.

Resp.

Quamuis à quibusdam obligatio legis vt materia,  
& adequatio rerum vt actio iustitia legalis assigne-  
tur, vt habeatur specifica ( vt aiunt ) distinctio inter  
iustitiam reliquasq; virtutes: omni tamen curiositate  
veterum remota dicendum est ( vt supra ) quod ius-  
titia & virtus ( vniuersim sumpta ) in ordine ad com-  
mune bonum actu & obiecto non differant. Nam vir-  
tus hominem aut perficit in seipso, & sic distinguitur  
specie: aut hominem perficit in relatione ad bonum  
ciuitatis, & sic non distinguitur à iustitia.

An iustitia sit nobilissima virtutum?

Opp.

Opp.

Fortitudo teste philosopho circa maximè difficile versatur. ergo est nobilissima virtus.

Resp.

Dignitas  
virtutis  
pendet,  
vel à

Subiecto: & sic sapientia est nobilissima, quia est in mente divina.

Materia seu obiecto: & sic fortitudo dicitur omnium virtutum praclarissima quia circa mortem bellicam versatur.

Fine: & sic hoc loco iustitia appellatur maximè Heroica, quia non suum, sed commune bonum civitatis respicit.

Opp.

Honorificentius est dare suum quàm dare alienum: sed magnificentia est dare suum, iustitia dare alienum: ergo magnificentia est virtus nobilior iustitia.

Resp.

Non est honorificentius dare suum, quàm alienum: si finem iustitiae spectes, qui est non sibi sed civitati prodesse, quo quidem nihil honorificentius esse potest.

An rectè definiatur iustitia?

Opp.

Iustitia definitur per res iustas, ergo malè definitur. Argumentum probatur, quia nō iusta agendo, sed iuste agendo denominamur iusti. Præterea idem per idē definiti non potest: sed iustum & iustitia sunt eadem, cū

Z

finis

sint coniugata: ergo non rectè per iustum definitur iustitia.

Resp.

Res iusta in definitione iustitia su- mitur pro aquali in or- dine ad bo- num ciui- tatis, quod est, vel	Arithmeticum: cum verbis causa tã- rundem redditur quantum adimitur, vnde ius naturale derivatur.	}	Priuatum, quoad per- sonam ex placito, quãdo quis se contentum putat.

Opp.

Iurisperiti aliter definiunt iustitiam quàm Arist.  
ergo vna non videtur bona.

Resp.

Iustitiæ defi-  
nitio duplex,  
iuriconsul-  
torum & Ari-  
stotelica, re-  
vna est.

Quamuis verbis differunt, re tamen conspirant. In  
vtraque enim insinuatur hæc tria, constantia volunta-  
tis, perpetuitas intentionis, vniuersalitas legis: quibus  
addi potest ciuitatis in ordine ad publicum bonum cõ-  
seruatio.

Opp.

Nulla virtus moralis est perpetua, ergo male atte-  
xitur in definitione iustitiæ, vt sit voluntas perpetua.

Resp.

Perpetua dicitur non quod non dormiat aut moria-  
tur

est iustus, sed quia iuste agens propositum perpetuo agendi iusta retineret, ut ciuitati qua semper uiuit, quantum in se est, prouideret.

Iustitia quomodo sit uoluntas perpetua.

**Vtrum iustitia legalis versatur circa passiones animi.**

Dub.

Opp.

Duae sunt rationes in hoc cap. quae probant iustitiam circa actiones solum versari, prima est, quia iustitia respicit opera externa & aliena. 2. est, quia non in appetitu (in quo sunt affectus) sed in sola uoluntate ponitur iustitia.

Resp.

Opus nullius uirtutis recte perficitur, nisi primum affectus animi superetur. Est quidem hominis cupiditas lucri reprimere, aliasque passiones refrenare, antequam iustus habeatur. Hinc iudex aquus sine oculis & manibus recte depingitur: sine oculis ne videat affectum, sine manibus ne capiat pecuniam qua est corruptela hominum. Quare respondendum est ad argumenta, quod Aristot. non intelligat iustitiam versari solum circa externa opera, aut ita esse in uoluntate, ut non omnino fumos & flammulas affectuum sentiat: sed hoc praecipue contendit docere, nempe iustitiam inter ceteras uirtutes maxime ad aliud referri, alienumque bonum, idque non unius hominis sed totius ciuitatis maxime respicere ac intueri.

Affectus superandi homini iusto.

Iusti iudicis uia imago,

Iustitia in uoluntate quomodo ponatur.

**Vtrum ius, iustum, lex, iustitia, & actio iusti differant?**

Z 2

Diffe-

Ius, iustum,  
lex, iustitia, iu-  
stificatio  
quomodo  
differant.

Differunt  
hac defi-  
nitione,  
nam

Ius est pra-  
ceptum seu  
prescriptum  
domini ten-  
dens in bo-  
num sub di-  
torum, hinc  
verò domi-  
ni est, vt

Deus, vnde  
ius dini-  
num  
Natura,  
vnde ius na-  
turale  
Homo, vn-  
de ius hu-  
manum

constitui-  
tur.

Iustum est, quod cuius, secundum ius,  
id est, secundum preceptum ac prescri-  
ptum domini concessum est.

Lex est nor-  
marationis, do-  
mini imperium ac  
subditi officium  
continens: &  
hac est vel

Innata  
qua natu-  
ralis, dicitur.  
Scripta  
qua ciui-  
lis

Actio iusti est operatio procedens ab  
habitu iustitiae.

Iustitia est ipsa virtus, de qua antea.

Opp.

Ius naturale non est preceptum domini: praetera  
ius aliquando est ex pacto & consensu aequalium: ergo  
recte non definitur prescriptum domini.

Resp.

Natura est quodammodo humanarum rerum &  
actio-

actionum domina, cuius leges ac prescripta infixa & Natura quomodo sita-  
 inconcussa manent. Ius quoque, ex pacto & consensu legis- tionum do-  
 & rationis praeceptum sequitur: unde ius à quibusdam- mina.  
 obligatio seu facultas ad aliquid faciendum, vel nõ fa-  
 ciendum ex lege, consuetudine, iudicato, vel pacto defi-  
 nitur: in quibus omnibus quidam principatus domini  
 ordinantis omnia ad commune bonum insinuantur.

C A P. II.

*An praeter generalem iustitiam ponenda sit  
 particularis?*

*An particularis rectè diuidatur in commu-  
 rantem distribuentem?*

**Q**uoniam iustitia est tacita natu-  
 ræ cõnexio, ac societatis humanæ  
 vinculum, quo firmo ac stabili omnia in  
 ciuitate constant & cohærent, quo dis-  
 soluto ruunt: necesse est vt (praeter hanc  
 rasam tabulam, in qua solum facies  
 iustitiæ cernitur) alia eiusdem lineamẽ-  
 ta, ac veluti membra speculemur: pergit  
 ergo Aristot. ac instar Apellis, qualis sit  
 hæc regina virtutum, quàm pulchra,  
 quàm necessaria, penicillo suo graphicè  
 & artificiosè depingit. Est inquit præ-  
 ter illam in genere iustitiam alia, quæ

Z ; distis-

Distribuentis  
& commu-  
tantis iustitię  
discrimen.  
Distribuens  
iustitia quę.  
Commutans  
iustitia quę.  
Proportio A-  
rithmetica  
quid.

Materia cõ-  
mutantis iu-  
stitię.  
Quot pacto-  
rum genera  
voluntaria.  
Quot non  
voluntaria.  
Clandestina.

distincta pars ac species virtutis dicitur. Hanc in distribuentem & cõmutantem diuidit, illã in præmijs & pœnis, hanc in cõmercijs ac negotijs ciuitatis cõstituit, illam definit esse virtutem, qua vnicuiq; pro merito de publicis communibusq; bonis tribuitur, hęc etiam definit virtutem, qua æqualitas, ac veluti arithmetica proportio rerũ inter homines sanctissimẽ obseruatur. Per arithmetica[m] proportionẽ in hac definitione nihil aliud intelligo, quã[m] verbi causa, vt tantũ detur pretiũ, quanti res empta & commutata valet. Est ergo cõmutans iustitia sũma pacis cõseruatricis, vt religiosẽ serua- ta æquitate, omnes iniurię ac damna resarciãtur. Frustra enim pacem in ciuitate tueri contendit, qui æquitatis formã nõ dilexit: at labitur æquitas, vbi æqualitas nõ seruatur. Sed pergo: huius virtutis nõpe commutantis materia in pactis & commercijs cernitur, quorum alia sunt voluntaria, vt venditio, emptio, mutuũ, sponcio, locatum, depositum, conductũ: alia sunt non voluntaria, & hęc sunt aut clandestina, vt furtum, adulteriũ, vene-  
fici-

ficiū, lenocinium, seruorum sollicitatio, caedes dolo facta, falsum testimonium: aut violenta, vt vincula, mors, rapina, membrorum debilitatio, conuiciū, contumelia, quæ omnia apud philosophum in calce huius capitis recensentur. In his & similibus versatur hæc pars iustitiæ, vt omnia ad æqualitatem rationis (in qua inest summa animorum consensio) tendant & perducantur. Neglecta enim iustitia in istis, fraus, discordia, ruina omnium, omniaq; mala in ciuitate consequuntur. Altera species, nimirum iustitia distribuens non æqualitatem quantitatis, quæ est arithmetica, sed æqualitatem proportionis, quæ est geometrica, respicit & obseruat. Bona enim ciuitatis non sunt æqualia, nec ciues inter se officio ac dignitate pares. Sed de ista duplici proportione vtriusq; in proximo capite pluribus disputabitur.

Violentâ.

Proportio  
iustitiæ di-  
stribuentis  
geometrica.

Z 4 Distin-

## Distinctio ex Burleo.

Legalis seu communis, de qua antea disputatum est.

Iustitia est res Particularis, quæ dividitur in	Commutantē, potest in humanis commuta- tioni busque sunt aut	Voluntaria, vt	1. Emptio, quæ est factio pretio rei acceptio.	
			2. Veditio, quæ est factio pretio rei commutatio.	
			3. Mutatio, quæ est vsus rei ad tempus concessio.	
			4. Fidei iussio, quæ est alterius nomine facta pro altero obligatio.	
	Distri- buen- tē, quæ in acci- piendo veluti a com- muni thesau- ro ciui- tatis,	Iniuræ, quarum alie sunt	Clandestina, vt	5. Locatio, quæ est propriæ rei constituto pretio ad alterius vsum facta translatio.
				6. Deposito, quæ est in alterius fidem rei commissio.
				7. Conductio, quæ est alienæ operæ ad vsum proprium vsurpatio.
			Furtum, quod est rei alienæ occulta ablatio.	
			Adulterium, quod est alieni thori violatio.	
			Veneficium, quod est veneni in alienum exitium commixtio.	
			Lenocinium, quod est alterius ad turpe intemperantiæ facinus incitatio & suggestio.	
			Seruorum sollicitatio, quæ est fraudulenta seruorum à dominis subtractio.	
			Occulta eedes, quæ est dolosum homicidium.	
			Falsum testimoniū, quod est mēdax in alterius perniciē testificatio.	
			Verberatio, quæ est verborum in alterius corpus inflictio.	
			Vincula, id est in carcerem & catenas iniectio.	
			Mors, quæ est violenta vitæ seu huius lucis priuatio.	
			Rapina, id est violenta alterius boni ipso resistente direptio.	
		Violentæ, vt		

do ho-  
miniby  
pro me-  
ritis iu-  
stè &  
follici-  
tè occu-  
patur.

Mutilatio, quæ est mēbro-  
rum in corpore obruncatio.  
Conuicium, quod est alie-  
næ famæ malitiosa vulneratio.  
Contumelia, quæ est tam  
in factis quàm in dictis alteri-  
us nominis ignominiosa de-  
tractio, vel potius vt ait Bocti-  
us inuidiosa contemptio.

Opp.

*Iustitia legalis sufficit ad instituentum hominem  
in his qua sunt ad alterum, vt est in textu: ergo non  
opus est iustitiam particularem addere.*

Resp.

*Iustitia legalis sufficit ad instituentum hominem  
in ordine ad bonum commune, requiritur particularis  
iustitia, qua perficit hominem in seipso.*

Opp.

*Posito toto ponuntur & partes: sed iustitia legalis  
est tota virtus, vt habetur in textu: ergo in ea iustitia  
particularis continetur.*

Resp.

*Posito toto ponuntur & partes confuse, sed non di-  
stinctè.*

Posito toto  
Ponuntur  
Partes.

Opp.

*Species nulla re distinguitur à suo genere: sed parti-  
culari-*

Z 3

cula-

cularis iustitia est species legalis iustitia, ergo ab illa non distinguitur.

Resp.

Et si re non distinguitur species à genere quoad materiam, distinguitur tamen quoad formam, ut patet in homine & animali: quare ad distinctam scientiam iustitiæ, necesse est præter iustitiam communem aliam particularem ponere ac definire.

Opp.

Particularis nec subiecto, nec obiecto, nec sine differt à legali: ergo non distinguitur.

Resp.

Iustitia particularis à legali differt.

Quamvis in istis re ipsa non differt, in ratione tamen vsq; horum omnium ab illa distinguitur. Nam subiectum legalis iustitiæ est publica persona, subiectum vero particularis iustitiæ est privatus homo. Præterea iustitia communis bonū ciuitatis, particularis vero operantis respicit. Ad hoc obiectū legalis iustitia est omnis actio humana sub ratione debiti, ad quod lege obstringimur: obiectū vero particularis iustitiæ est omnis actio humana sub ratione boni, ad quod sponte allicimur. Postremò iustitia legalis requirit vniuersam prudentiam, ut rectè in omnibus dirigatur: at iustitia particularis requirit propriam prudentiam, ut circa suam ipsius materiam iuste & honestè versetur.

Opp.

Legalis iustitia totam rem pub. particularis priuatā personam respicit: ergo si proportio obseruetur, deberet assignari & alia iustitia, que familiam & dominū respice-

*spiceret. Nam familia inter ciuitatem & solitariū  
hominem mediū quasi locū vendicat.*

**Resp.**

*Domus ( vt ait philosophus ) est quasi parua ciuitas:  
quare vt illa sub ciuitate, ita particulari iustitia, qua  
regit domum, sub communi aequitate comprehen-  
ditur.*

**Argumenta in 2. quaestionem.**

**Opp.**

*Vnum & multum diuersitatem materia nō forma  
discrimen arguit: sed iustitia commutans & distri-  
buens hoc solum modo differunt: quia illa vni, haec  
multis tribuit: ergo specie non differunt, & ex conse-  
quenti iustitia in has species non rectè diuiditur.*

**Resp.**

*Hoc solum modo non differunt, sed etiam in obiecto  
& sine, vt antea probatum est distinguuntur.*

**Opp.**

*In eodem subiecto numero diuersae species esse non  
possunt: sed iustitia commutans & distribuens sunt  
saep̄ in eodem subiecto numero: ergo non sunt diuersae  
species. Minor patet, quia idem homo potest & com-  
mutare & distribuere.*

**Resp.**

*In eodem subiecto praedicationis diuersae species in-  
esse non possunt, vt homo & bellua non sunt in Socra-  
te: sed in eodem subiecto inhaesioni inesse possunt: vt  
diuersae virtutes specie in vno singulari saep̄ inhaerent.*

**Vtrum**

Vtrum iustitia particularis ab alijs virtutibus obiecto, actione, ac proprietate differat?

Opp.

Qui temperanter ac fortiter agit, iuste agit: ergo actione ab illis non differt. Præterea cupiditatem pecuniarum et iustitia quam liberalitas moderatur: ergo proprietate ab illis non distinguitur. Postrema iustitia circa honorem, pecuniam, aliarumque virtutum omnium materiam versatur: ergo ab illis obiecto non sciungitur.

Resp.

Particularis iustitia propria actio, materia particularis. Fatendum est in actione, obiecto, ac proprietate fuisse sumptis iustitiæ cum alijs virtutibus conspirare, ab his tamen per se ac proprie acceptis re ipsa distinguitur: est enim propria particularis iustitia actio distribuere, vel commutare: est quoque eiusdem propria materia res omnes in commutatione ac distributione posita: est denique propria passio iustitiæ ad alterum non ad seipsum referri.

Dubium.

An verum sit illud in textu Arist. adulterum non esse, qui lucri non concupiscentiæ causa alienam contrectet uxorem?

Opp.

Qui thorum alterius contaminat, est adulter: sed qui lucri causa alienam contrectat feminam, thorum alterius contaminat: ergo est adulter.

Resp.

Resp.

Non negat philosophus adulterum esse, sed contendit probare potius iniustum, cupidum & avarum esse appellandum: quia non concupiscentiam sed de voluptatis, sed cupiditatem & sitim pecuniarum secutus hos scelus perpetravit.

Opp.

Lucrum sequitur adulterium, quod lucri causa committitur: ergo eiusdem maculam ac denominationem non tollit: quippe prius à posteriore non tollitur.

Resp.

Lucrum sequitur in actione, sed in proposito ac intentione animi precedit, praesertim cum non propter delectationem, sed propter questum tale perpetratur flagitium. Quare ut qui telo in scopum missis, quamvis forte occidit hominem, pro homicida lege non condemnatur: ita qui lucro solum proposito adulterium committit, potius avari nomine quam adulterij crimine digni iudicatur.

Elegans avari & adulteri dissimilitudo

C A P. I I I.

- An iustitia tribuens sit medium geometricum?*
- An proportio munerum respondere debeat dignitati personarum?*
- An honor tribuendus sit regibus ob solam virtutem?*

**D**igna res est iustitia (ut ait Plato) virtus in usu  
sed constans & perpetua eiusdem cernitur.  
actio omnium virtutum dignitatem superat.

Summa se-  
quentis libri.

In distribu-  
ente iustitia  
quatuor spe-  
ctanda.  
Res,  
Personæ,  
Merita,  
Proportio.

superat. Ut enim gladius non in vagi-  
na sed in manu prodest; ita virtus non in  
mente sed in actu vsq; cernitur. Quare  
non satis iam est definiisse iustitiam, nisi  
etiam adhibeantur quædã nunc sequen-  
tia præcepta: in quib. veluti motus æqui-  
tatis & iustitiæ ad quietẽ reipublicæ ex-  
plicetur. Hinc pauca numero, sed fructu  
plenæ deinceps mouentur quæstiones;  
quarum aliæ actum, aliæ materiam, aliæ  
proportionem, omnes deniq; fructũ &  
excellentiã iustitiæ nobis proponunt.  
Inter quas prima est, an in distribuyente  
iustitia ponenda sit geometrica propor-  
tio, hoc est, an impar & inæqualis bono-  
rum communium, veluti ex ærario ciui-  
tatis desumptorum, pro prudẽtia magi-  
stratus sit adhibenda partitio? si philoso-  
pho credatur, affirmandũ est. Cæterũ  
in hac diuisione rerum spectanda sunt  
quatuor, res ipsæ, personæ, personarum  
merita, & proportio: quæ quatuor mini-  
ma in textu vocantur. Verbi causã, Res  
sunt quæ distribuuntur, personæ quibus  
munera & dignitates reipub. debentur, p-  
sonarũ merita sunt quæ præcipuè ad vir-  
tutem

tutē referuntur, proportio deniq; est (vt <sup>Vt iustitia sic</sup> ita loquat) rerum ipsarum quātitas, quā <sup>proportio est</sup> in distributione obseruatur. Sed attēde. <sup>duplex.</sup>  
 Nā hęc proportio duplex est, rerum ac  
 rationū: illa in cōmutante iustitia, hęc in  
 distribuēte cernitur: illa arithmetica &  
 in cōmutabilem equalitatē sine respectu  
 personarum, hęc geometricā & cōmu-  
 tabilē æquitatem cum respectu merito-  
 rū munerūq; respicit. Cōmutans. n. iusti-  
 tia nō querit, q̄s fecerit, princeps an sub-  
 dit<sup>9</sup>, diues an pauper, magistrat9 an ciuis,  
 doctus an ignarus, bon9 an malus, vir an  
 mulier: sed hoc solū conatur sine perso-  
 narū acceptione, damnū & iniuriā, plus  
 & minus iudicij lance pōderare, & equa-  
 litatis legere sarcire: vt habetur in 4. c. hu-  
 ius libri. Verba philosophi sūt ista, Nihil  
 interest vtrū bonus vir scelestū spoliaue-  
 rit, an bonū improbus: lex enim damni  
 solūm spectat dissimilitudinē, &c. Est er-  
 go distribuens iustitia mediū geometri-  
 cum, definiturq; habitus inclinans fle-  
 ctensq; hominem ad distribuendū, bo-  
 na cōmunia reipub. puta honores, mu-  
 nera, & diuitias secundū merita virtutis  
 & pro-

& proportionem rationis: quę proportio est, vt habetur in textu, aut coniuncta, si rebus & personis in aliquo termino iustitię deuinctis, aut disiuncta si rebus ac personis nullo equitatis medio copulatis applicetur. Exemplū est apud philosophū difficile, sed facilius sic explicatur. Ponatur A, pro viro cōsulari. Ponatur B, pro dignitate eidē viro propter virtutē debita. Ponatur C, pro ipsa virtute, quę est veluti mediū viri ac dignitatis. Ponatur D, pro ipsa proportione rationis. Nūc vt A. i. vir cōsularis refertur ad B, id est ad dignitatē, ita & A & B, id est vir cōsularis & dignitas ad C. id est ad virtutē referūtur. Sic tamē vt in D, id est, in proportione rationis tāquā in medio geometrico & quoad nos hęc omnia deuinciantur. De hac Analogia alia iā mouetur quęstio, An proportio munerū & bonorum respōdere debeat dignitati personarum? soluitur hęc dubitatio vno verbo, nēpe quōd dignitas sit duplex, alia absoluta, alia comparata: illa in sola virtute, hęc in fragili natura ac blandiente fortuna constat: illa summos honores per se meretur, hęc etiam in

Quęstio. 1.

in politico v  
in natura e  
cum in cel  
principes  
quam bon  
obediens  
ustip  
enim ve  
denita  
ris vi  
alio h  
pub p  
difficil  
honor  
custodi  
reipub  
diuida  
es con  
ria ma  
Postre  
teimus  
merito  
natura  
re. Nam  
cundum  
beatur hon

in politico vsu ciuitatis loca excelsa quaerit. Natura enim saepe honorem tribuit, cum successione potius quam electione principes creari voluit, quibus tam malis quam bonis omnem honorē, omnemq; obedientiā praestare oportet: quia totius reipub. personam induerunt. Verum enim verò in hoc maximè cādor ac prudentia magistratus perspicitur, si pro meritis virtuū ac scientiarum (quas honores alit) homines in theatrum ac lucem reipub. pertrahantur. Sed (proh dolor) quam difficilis est bonis ac studiosis hominib. honoris via, quam periculosa dignitatis custodia, quantam iacturam tum sentit respub. cum perniciosis ciuibus eiusdem diuidantur beneficia? Hoc tamen toties contingit, quoties distribuentis iustitiae manu ciuitatis clauis non tenentur. Postremam dubitatiunculam obiter retextimus, nempe Regibus non solum ex merito virtutis, sed etiam ex praescripto naturae ac ciuitatis, honorē tribui debere. Nam quamuis soli virtutis actioni secundum philosophū per se & vi sua debeat honor, lege tamen naturae, quae sã-

Vsus distribuentis.

Quaest. 5.

Aa            guis

guinis successione multis imperium tradidit, legeq; iustitiæ, quæ idem imperium ad tollendum omnis ambitionis periculum confirmavit, obstringimur, nec non tenemur summos honores regibus nostris demandare.

*Distinctio secunda questionis.*

Medium distribuentis iustitiæ a medio commutantis quomodo differat.

Quia medium distribuentis ponderatur, secundum merita personarum, at medium commutantis iustitiæ non item.

Quia personæ commutantes sunt ante commutationem æquales in ordine ad rem commutabilem, at in distribuendo non sunt, nam si Socrates plus duplo laboraverit quam Plato, plus duplo dignitatis ei debetur.

Quia commutans detrahendo & addendo rei proportionem spectat, ut damnum & lucrum, plus & minus ad æqualitatem reuocet, sed ita in distribuyente iustitiæ non agitur, quæ acceptionem personarum & terminorum ponderat.

*Distinctio secunda questionis.*

Rei & sic semper dignitati personarum non æquivaleret.

Proportio est duplex } Rationis, quæ est geometrica præmiorum ac honorum distributio, prout merita hominum postulant, & iustitiæ distribuens præscribit, & sic æquivalere debet.

*Distim-*

*Distinctio tertiae quaestionis.*

Regi tribuendus est honor, aut	{ Absolutè, si vir bonus sit. { Comparatè, siue sit bonus siue malus propter officium, repræsentat enim.	{ Totam ciuitatem quam ledere nõ licet. { Diuinam iusticiam & equitatè, cui resistere nõ oportet.	Regi etiam malo tribuendus est honor.

Argumenta in primam quaestionem,

Opp.

*Iustitia tribuens multitudini nocet : ergo non est virtus, & ex consequenti non est medium. Antecedens probatur quia distribuendo bonum commune quod est totius populi ac multitudinis, veluti ararium exhauris & consumis.*

Resp.

*Non exhaurit gazam ciuitatis, sed pro virtutis merito, opes eiusdem honoresq; prudenter ac moderatè distribuit.*

Opp.

*Opus iustitiae est suum cuiq; reddere, sed distribuens iustitia non suum sed nouum, non proprium sed commune ac publicum bonum tribuit: ergo non est proprie appellanda iustitia.*

Resp.

*Suum & proprium tribuit : Nam bonum quod est totius, est etia quodam respectu partu, si mereatur. Est*

As 2 enims

enim inter totum & partes quadam consensio ac re-  
ciprocatio.

Opp.

Consideratur dignitas persone in commutante ius-  
titia non minus quam in distribuyente: ergo hoc discrimen  
vtriusq; mediè male in textu assignatur. Antece-  
dens probatur quia docente philosopho non licet prin-  
cipem percutientem repercutere: quod quidem non di-  
ceret, si dignitatis nulla in commutante iustitia habe-  
retur consideratio.

Resp.

Princeps cur In commutante iustitia non attenditur dignitas  
non sit per- personarum, sed æqualitas inæqualitasq; rerum, ut pu-  
cuiendus. ta damni & lucri. Quod verò non liceat principi per-  
cutienti vim inferre, non dicitur respectu dignitatis,  
sed respectu læsæ communitatis, quæ vulnerato prin-  
cipe maximum damnum ac nocumentum patitur. Ius-  
titia in hoc casu non dignitatē viri, sed inæqualitatem  
damni respicit.

Opp.

Omnis virtus est medium geometricum & quoad  
nos: ut docetur in secundo libro: ergo hoc discrimen me-  
diorum in tractatu iustitia male assignatur.

Resp.

Omnis virtus est medium quoad nos, si actum spe-  
ctes, non tamen ita se res habet, si vel habitum vel pro-  
portionem consideres incommutatione rerum.

Argu.

Argumenta in secundam quaestionem.

Opp.

*Virtus nunquam satis remunerari potest: ergo proportio munerum viri boni ac studiosi dignitati respondere non potest.*

Resp.

*Et si re non potest, rationis tamen lege potest.*

Opp.

*Est respectus personarum secundum instiriam distribuentem, qui (vt ait philosophus in textu), saepe seditionem parit: ergo non videtur in ea obseruari proportio.*

Resp.

*Est respectus, sed secundum prudentiam, vt quisque pro merito virtutis ad dignitatem in republica aditum patentem habeat.*

Argumenta in tertiam quaestionem.

Opp.

*Laus & honor definiuntur, reuerentiae extrinsecus data hominibus in signum virtutis, qua alijs praeuolent: ergo malis regibus non debentur.*

Resp.

[Viri, quæ honestã vitam & decoram reddidit  
& huic honor & laus per se debentur.

Nota.

Est vir  
tudo-  
plex,Officij, quæ  
aliquandoin malociue  
ac rege esse

potest, vt

habetur in

politicis &amp;

huic etiam  
laus honor-  
que debetur

respectu

Natura, quæ sanguinis suc-  
cessione hanc dignitatem  
dedit.Ciuitatis, cuius personam rex  
semper induit.Diuine iustitiæ, quæ malis re-  
gibus in scelera aliquando  
hominum iuste animad-  
uertit, quibus resistere est,  
quantum in nobis est, di-  
uinam providentiam tol-  
lere.

Opp.

Maxima mala grauissimam ex præscripto iustitiæ  
merentur pœnã: sed mali principes maxima sunt mala  
(cum in perniciem totius ciuitatis tendant) ergo ma-  
ximam merentur pœnam, id est, ignominiam, & pro-  
inde sequitur quod honore non sint afficiendi.

Resp.

Reges soli  
deo subijci-  
untur.

Attendendũ est, quod reges nemini subijciantur ni-  
si deo & natura. Nã illis tota respublica tantum equal-  
is est, multitudo verò inferior: cum ergo neq; par in pã-  
rem, neq; inferior in magistratum aut horit atẽ habeat  
relinquitur in ratione iustitiæ, quod nemo principi aut  
pœnã infligat, aut ignominia notã inurat. Quare si ma-  
li (vt

li (vt sapē) cōtingat principes, ex aequitate iuris est, vt propter causas superius allatas debito honore insigniatur Furor ergo est arma in regē sumere, ac maiestati violētas manus inferre Hoc Dauid in reprobū Saulem non fecit, quē his potuit transfigere: sed in eum qui simulauit se obruncasse regē, grauius animaduertit. e-  
 ūg, propter audax facinus simulatū morte multauit.

Regi violen-  
 tae manus in-  
 ferendae non  
 sunt.

CAP. IIII.

An iustitia commutans sit medium rei inter  
 damnum & lucrum?

An specie distinguatur à distribuente?

An iudex, damnum, & lucrum rectē defini-  
 antur?

**S**equitur vt de commutante iusti-  
 tia nunc disputemus, quae in contras-  
 hendis rebus tam voluntarijs quàm non  
 voluntarijs cernitur: vt enim distributio  
 honorum cum prudentia magistratus, i-  
 ta commutatio rerum cum prudentia  
 iudicis ac moderatoris, plurimū ad fo-  
 rensem ciuitatis statum corroborandū  
 pertinet. Quippe si in contractib. vt in  
 honorib. non obseruetur aequitatis pro-  
 portio, proculdubio statim accensa vel-  
 uti seditionis face summa inter ciues sub-  
 oriretur cōtentio. Sed vt textū philoso-  
 phi in hoc capite referemus, alienū non

Quorū  
 spectat com-  
 mutatio.

Conclusio-  
nes sex.

Commotans  
iustitia quid.

Lucrum &  
damnum rei

Iudex lex a-  
nimata.

erit ab instituto, si omnia quę hic aguntur ac pauculas cōclusiones reuocem. Sunt ergo numero sex, quarū prima à definitione iustitię cōmutantis: secunda à distinctione medij: tertia à comparatione contrarij: quarta ad relatione ad iudicē ac magistratum: quinta à proportione & exemplo: postrema à fine & effectu ducitur. In prima cōclusionē definit philosophus cōmutantem iustitiam esse virtutem, quę omnia negotia, omnesq; contractus inter ciues ad proportionē arithmetica reducuntur. In secunda docet ideo hanc partem iustitia esse medium rei, quia non dignitatem hominis, sed æqualitatem iuris respicit. In tertia lucrū & damnū, vt quędam opposita iustitię cōmutantis definit, nempe vt lucrum dicatur quando plus boni & minus mali damnum verò quando plus mali & minus boni in commutatione existit. In quarta iudicem & oraculū ciuitatis, moderatorem iustitię legemq; loquentem esse ostēdit. Nam vt lex mutus magistratus: ita iudex lex animata dicitur. In quinta exemplum arithmetice proportionis tradit,

tradit, idemq; ad iustitiã commutantem applicat. In vltima quæstum sine iniuria, pacem sine discordia, possessionem proprij iuris sine inuidia equitatis euenta esse insinuat. Ex hisce conclusionibus eximuntur tres illæ quæstiones, quas in fronte istius capituli præfixas esse vides. Prima

Quæstio 1

est, an iustitia commutans sit medium arithmeticum inter damnum & lucrum, interq; agere ac pati iniuriam? Affirmat esse philosophus, quia nõ personam, sed rem ipsam; nõ dignitatem hominis, sed æqualitatem legis; non affectionem animi, sed proportionem rei; non meritum antea actæ vitæ, sed reatum præsentis facti respicit ac intuetur. Si vrgeas pati damnũ

Iustitia rem non personã affectat.  
Quæst. 2.

aut iniuriam, non esse vitium, quia sæpè innocẽtes iniustè contenantur, respondeo iterũ in hac parte virtutis nõ dignitatem personæ, sed æqualitatem rei considerari, cuius respectu damnũ quædam à medio rei defectio ac declinatio dicitur, & hoc est satis ad probanda opposita eius virtutis, quæ rem solam, non personam respicit. Altera quæstio, an hæc pars iustitiæ ab altera nempe distribuẽte spe-

cie & natura differat? Antea à nobis obiter discussa est, quare punctis concludo cū philosopho, illas specie differre, quia hæc est mediū rei, illa rationis; quia hæc bonum proprium, illa bonū totius ciuitatis; quia hæc æqualitatē rei, illa dignitatē personæ tractat & cōsiderat, hoc est, in ratione mediij, obiecti, finisq; differūt: ergo specie & natura distinguuntur. Postrema quæstio est, an iudex, lucrū, & damnū rectè definiantur? Vtinam sanè, Mutius Scæuola oraculum ciuitatis Romanæ hic adesset, vt definiret iudicē. Videor mihi audire senem, docentem iudicem effedicendum illum in ciuitate magistratū, qui nec affectib. flecti ad iniuriam, nec pecunijs moueri ad iniquā sententiā deberet. Si enim toties condēntur iudex, quoties aut lupus absoluitur, aut agn<sup>o</sup> occiditur, qualis esse deberet in ciuitate iudex, nemo est qui nō intelligat. Vis vt vno verbo definiam? Est oculus in sceptro principis, est sacerdos diuine iustitiæ & æquitatis, est moderator legis, est ipsū ius animatū, cuius vox vitę & mortis prænūcia & custos dicitur. Caueat hic ma-

*Quæst. 1.*

*Radiciſ deſi-*  
*gnatio.*

*Nota.*

*Iudiciſ de-*  
*ſcriptioneſ*  
*metaphoricę*  
*& elegantes.*

malus & iniquus iudex. qui sacra iustitiæ iura rescindit, cogitret secū adesse semper in iudicio Cambysem. i. regem tuum, qui impiè & corruptè iudicanti corū detraxerit. Audiat sapientem Hesiodum.

*Tu iudex causam aliorum.*

*Qui violas sacra deridem dirige mentem,  
Ius cole, in alterius te nulla pecunia vertat  
Dama: nocet sibi qui cuiquā nocet, & malè suadet.*

Iudicis officium ex Hesiodo.

Iterum paulò post sic loquitur,

*Paulatim corrumpit ille*

*Dij̄s inuisus homo, cui mens intentat rapinis  
Inuigilat, qui ius violat, stat pœna nocenti  
Post obitum.*

Magnum profectò iudici dānum est, cui mala fama lucrum. De damno & lucro nihil hīc addam, quia antea in cōclusionibus textus à nobis sunt definita. Ad distinctiones ergo & argumenta iam veniemus.

*Distinctio prime questionis.*

Extrema dicuntur, aut respectu	{ { {	Mediocrum & quoad nos, & sic sunt duo vicia, quæ omnes reliquas antè tractatas virtutes vtrinq; obsident & inuadunt.	Extrema iustitiæ duplicia.
		Equalitatis quoad rem ipsam, & sic damnum & lucrum pro extremis habentur, inter quæ iustitia commutans, ut æquale ac medium arithmeticum versatur.	

*Distinctio*

*Distinctio secunda questionis.*

Iustitia cōmutans spe-  
cie differt a distribu-  
te, quia ab illa distin-  
guitur, in ratione.

}	Medij	De quibus sa- perius est satis di- sputarum.
	Obiecti	
	Officij	
	Finis	

*Distinctio tertia questionis.*

Iudicis du-  
plex defini-  
tio.

Iudex defini- tur, aut	}	Metaphoricè, & sic vt supra describitur.
		Verè, & sic est legis publicus interpres ac magister iustitiæ, ad quem vt ad commu- ne subsidium, omnes damno & iniuriã oppressi æquitatis obtinendæ causa con- fugiunt.

**Opp. contra primam quæ-  
stionem.**

*Damnum & lucrum non sunt vitia: ergo iustitia  
non est medium inter duo extrema.*

**Resp.**

*Sunt vitia id est, excessus & defectus respectu rei  
circa quam versantur: non tamen sunt respectu viri in  
quo insunt ac reponuntur.*

**Opp.**

*Damnum pati est aliquando voluntarium: ergo po-  
test esse vitium viri, quod in textu negatur. Antecedens  
pater, quia multi damnum & iacturam suarum ve-  
rum patienter ferunt.*

**Resp.**

*Et si sit voluntarium aliquando, nõ tamen sequitur  
esse*

esse vitiosum, nisi ex pusillanimitate contingat, & hoc  
 respectu crimen esse non negatur.

Opp. contra secundam quaestio-  
 nem.

Es commutans & distribuens iustitia versantur  
 circa pecuniam: ergo versantur circa idem obiectum:  
 unde sequitur specie non distingui, quia obiecto non  
 differunt.

Resp.

Duplex est obiectum  
 vtriusq; { Formale & proprium, in quo distingu-  
 untur vt superius probatum est.  
 { Materiale & commune, in quo non dis-  
 ferunt.

Opp.

Vtraq; ad reipub. bonum ac felicitatem refertur:  
 ergo officio ac sine non differunt, & proinde illa ratio  
 debilis est, quae ab officio & sine ducitur.

Resp.

Farendum est vtramq; ad reipub. bonum ac felici-  
 tatem refertur, sed non eodem modo. Nam distribuens  
 iustitia ad dignitatem persona, commutans vero ad a-  
 qualitatem rei ac iuru refertur.

Opp. contra tertiam quaestionem.

Rex & iudex officio & differunt, sed rex definitio-  
 nem iudicis superius allatam potest suscipere: ergo non  
 recte definitur iudex.

Resp.

Resp.

Quamuis rex & iudex differunt, licet tamen regi (quia in summo loco rei publ. sedet) auctoritatem iudicis exercere. Est enim rex (ut ita loquar) tota ciuitas.

Opp.

Dammum semper dicitur vbi est plus mali ac minus boni: ergo male hic definitur. Antecedens probatur, quia boni viri à vniuersali damnum sapissime patiuntur, in quibus est plus boni quàm mali.

Resp.

Mutatur suppositio in hoc argumento. Nam bonum & malum in vna parte respectu fortuna, in altera respectu virtutis sumuntur. Quare fallax & insidiosum est argumentum.

Opp.

Lucrum plus debito, & damnum minus debito definiuntur alicubi ab Arist. ergo aut male hic, aut inepte illic definiuntur.

Resp.

Argumentum non sequitur, quia diuerso respectu plures vnus & eiusdem rei descriptiones tradi possunt. Plures vnus rei descripi-  
ones. vel respondendum est quòd definitiones non re sed voce differant.

CAP.

*An lex rationis vel re passioni sit toleranda  
in republica?*

*An nummus & indigentia sit adaequata  
mensura rerum commutandarum?*

**Q** Vanquam Pythagorei olim o- Quaest. 2.  
mnino id ius esse definebant, quod  
vicissim quisque pateretur. Etsi Aeacus,  
Minos, Rhadamanthus Iouis filij iudi-  
cesq; inferni (vt poëtae fingunt) id ipsum  
statuebant. Vnde illud,

*Si quae quis faciat, eadem patiat & ipse,  
Iudicium rectum fuerit, vindicta q; recta.*

Philosophus tamen longè maxima ac  
infinita incommoda hinc nascitura in re-  
pub. prospiciens, damnum ac iniuriam  
nullo modo retaliari voluit; idq; confir-  
mat, primò ab exemplo: 2. à circumstan-  
tibus agendi: postremò à consuetudine.  
Ab exemplo, Si quempiam magistratus  
percuferit, huic parem referre gratiam  
magistratui non licet: quod si quis magi-  
stratum violauerit, hic non solum refe-  
riendus, sed summo supplicio coercen-  
dus est. A circumstantibus agendi, quia per-  
mul-

multū interest, vtrūm spontē nostra vel inuiti, vtrūm ignorātes an p̄meditati, vtrūm malitiosi an incauti quid faciamus: à quibus circumstātijs omnis iustitiæ & æquitatis promanat vis atq; energia. A cōsuetudine deniq; multarum ciuitatum, quæ gratiarum delubra in media vrbe solebant extruere & consecrare, insinuātes inde, omnia ad iustitiam cum gratia, ad æqualitatē cum fauore, ad sententiam iudicis cum prudētia ac lenitate referri debere. Fauor enim non dentē pro dente, non oculum pro oculo, non vulnus pro vulnere, sed re talionem p̄cæ næ ac p̄mij secundum proportionem rationis tribuit. Fatetur tamē Arist. ciuitatē in eo cōseruari maximē vt par pari referatur: quod si inquit minus cōtingat, seruitus videtur esse. Sed attēde: hoc fieri non debet vt quisque velit, sed vt iudex (qui est moderator legis) faciendū putat. Hoc quidem patet in exēplo textus de commutante iustitia. Sit (inquit) architectus A, sutor B, domus C, calceus D, A, i. architectus indiget sutoris opera. B, i. sutor indiget edificatoris arte & auxilio:

Lex Talionis  
sententia iu-  
dicis æsti-  
manda.

lio: proportione iam æquitatis data in C,  
 & D. i. in domo & calceo ( quæ duo hoc  
 loco pro arte & mutua vtriusq; opera su-  
 mo) nascitur inter architectum & tutorē  
 æqualitas societasque, vt rectè concives  
 dicantur, Sic fit vt ait philosophus in o-  
 mnibus alijs artibus. Nam ex medico &  
 medico nō cōsistit respubl. sed ex medico  
 & agricola; alijsq; imparib<sup>9</sup> dissimilibus  
 que, quorū studia, contractus & actiones  
 ad æqualitatē iuris ac societatis secūdam  
 proportionē rationis reducuntur. Cere-  
 rium cum multarum rerū commutatio  
 fieri non possit commodè, qualis aliquā  
 do fit grani pro oleo, lanæ pro vino, &c.  
 inuenta est tandem mensura, quæ num-  
 mus seu pecunia dicitur. Hæc, quoniam  
 omnia in commutatione posita meti-  
 tur, rectè medium seu mēsurā rerum cō-  
 mutabilium esse definitur. At animad-  
 uertendū est, quòd duplex à philosopho  
 statuatur rerum contrahendarum men-  
 sura, alia extrema vt pecunia, alia interna  
 vt indigentia: illam Phidon in Egina in-  
 sula primū signasse, hāc ipsa natura o-  
 lim peperisse dicitur. Illa à lege gręcè

*Vt ciuium, ita  
 studiorum in  
 ciuitate vari-  
 etas esse solet.*

*Quæst. 2.*

*Nūmus quid  
 & quorsum  
 inuentus.*

*Vt pecuniæ,  
 sic indigentie  
 origo, fructus,  
 necessitas.*

B b suum

suum nomen & vsum, hæc à natura sibi  
 ortum origenēq; traxit: illa legitimæ &  
 commutantis iustitiæ medium, hæc na-  
 turæ & perpetuæ societatis vinculum in  
 textu appellatur: illa mediū quia omnia  
 commutanda mensurat, hæc vinculum,  
 qui omnia humanæ societatis officia cō-  
 tinet: quippe pecunia æqualitatem rerū,  
 indigentia societatem hominū in com-  
 municatione istius vitæ probat. Est enim  
 pecunia teste philosopho tanquā norma  
 & rēgula, quæ & res aptè ad æquat & ad pa-  
 rilitatē traducit. Est indigētia, quæ quan-  
 ti sit res quælibet cōmutāda definit. Itaq;  
 vt est in textu, debent rerū omnium cer-  
 ta esse precia: sic per indigentia cuiusque  
 necessitas in communiōe hominum,  
 per pecuniam æqualitas in cōmutatio-  
 ne rerum cognoscetur. His positis perspi-  
 cum est iustitiæ seu cōmutantis seu di-  
 stribuentis actionem, medium esse inter  
 agere pati q; iniuriam: quippe modis an-  
 teā explicatis omnia ad legem, ad iudicē,  
 ad æqualitatem (quæ tria mediā sunt)  
 traducere & reuocare conatur.

Pecunia quid.  
 Indigentia  
 quid.

Distin-

*Distinctio prima quaestionis.*

Lex talionis in ciuitate non est to- leranda, propter	}	Inaequalitatem persona- rum, quae sunt aut	} Publicae, Priuatae.
		AEquitatem legum & iudicum, qui in omni damno, lite & iniuria arbitri cur constituuntur.	
		Diuerſitate ac diſſimilitu- dine actionū quarū alię sunt	} Inuita, Voluntaria
		Periculū ſeditionis, ne liceret cui- bet quodlibet ſub pretextu æqualitatis.	

*Distinctio ſecunda quaestionis.*

Mensura re- rum duplex est,	}	Naturalis, vt indigentia.	}	Mensura re- rum duplex,	
		Ciuilis quae lege conſtitui- tur, propter			Ad æquationē rerum, vt ad pretij æqualitatē traducantur.
					Communione[m] ho- minum, vt ad ſocieta- tem & amicitiam con- cilientur.
		Perpetuā commuta- tionē negotiorū, quib; reſpub. conſeruantur.			

**Opp. contra primam quaestionem.**

*Nec plus nec minus debito habere est proprium iu-  
ſtitię, vt antea docetur: ſed hac æqualitas optime ſer-  
uatur in lege talionis: ergo lex talionis eſt toleranda.*

Reſp.

*Nec plus nec minus debito habere eſt propriū iuſti-  
tię, ſed ita, vt ratio iudicis (qui eſt oraculum ciuitatis)*

Bb 2

¶ pro

& proportiorationis) quae est norma iudicis) postulat  
& praescribit.

Opp.

Si lex rationis non sit iusta, hoc esset propter discrimen & respectu personarum: sed hoc negatur in 4. ca. ergo haec lex est iusta: Maior est in fronte huius cap. Minor est in principio precedentis. Hic enim ait magistratum esse respiciendum, illic verò aperte negat.

Resp.

Haec loca facile reconciliantur si in magistratu iniuriam quam infert, & personam quam gerit consideremus. Vbi enim docet philosophus non dignitatē personarum in commutante iustitia ponderandam esse, sed aequalitatem rerum: Hoc non vult ut si magistratus priuatum percusserit, reuerberetur: sed ut pro iudicis, aequalitate sine respectu personarum damnum innocentis resarciatur.

Opp.

Par pari referri est retaliari: sed hoc in textu requiritur: ergo lex est iusta.

Resp.

Par pari referri est retaliari in proportione rationis non quantitatis.

Opp. contra secundam quaestionem.

Si indigentia sit mensura, tū qui magis indiget, ma-

iori pretio emeret : sed hoc est absurdum respectu pauperum, quibus omnia propemodum desunt : ergo non est mensura.

Resp.

Indigentia est du- { Communis, qua hoc loco intelligitur, per quam pondus preciumq; rerum complex. } gnoscitur.  
{ Particularis, & haec non intelligitur.

Opp.

Multa ad ornatum & dignitatem, multa ad delicias & voluptatem coeuntur, quorum indigentia non est mensura: ergo omnium commutabilium mensura non est indigentia.

Resp.

Indigentia { Necessitatis, & sic in istis non est considerata mensura.  
 tur, aut { Decoris, & sic est, nam purpura non respectu { minus decet principem, quam pannus rudiore filo contextus pauperem.

Opp.

Fuit commutatio ante inuentionem pecunia: ergo vniuersalis & necessaria mensura non est.

Resp.

Fuit sed nec facilis nec fructuosa: non est enim possibilis rerum multarum commutatio sine pecunia.

Opp.

Vnius & eiusdem rei commutabilis secundum can-

dem rationē manentis vna & eadem debet esse mensura: sed in rebus, quæ in vsum humanum cadunt videmus ex indigentia sapissimè mutari pretium & mensuram: ergo pecunia propriè mensura non est.

Resp.

Verum est in naturali non in legali mensura rerum, qualis est pecunia.

Vtrum omnia commutabilia sint eiusdem generis?

Commuta- bilia cōside- rantur, vel respectu	} Essentia ac proprietatis sua & sic sunt diuersorum generum.	} iuste commutari pos- sunt, vt oleum, triticum, &c. & sic sunt eiusdem generis.	} iuste	} Lege ciuitatis nō pos- sunt, est prohibita: verbi causa, vt cōmutatio sacerdotij ad tempus.

Opp.

Res animata, vt planta, bellua, homines pluri sunt, quàm omnes diuitia orbis terrarum (teste philosopho 2. Meta.) ergo omnes res commutabiles non possunt pecuniā mensurari.

Resp.

Resp.

In rebus animatis considerantur  
 Essentia, & sic pluri est estimanda v-  
 na musca quam res omnes inanimatae,  
 propter gradum & excellentiam essentiae  
 vsus humanus, & sic res animata sub  
 mensuram pecuniarum cadunt.

C A P. V I.

An aliquis possit agere iniuriam interim  
 ut non sit iniustus?

An iniuria, damnum, & peccatum sine  
 cause legum?

An Magistratum gerenti liceat sibi consulere?

**N**equicquam in tractatione iustitiae  
 praetermississe videatur philoso-  
 phus, postquam de natura & mensura  
 eiusdem egerit, de quibusdam affectio-  
 nibus, quae in usu & veluti praxi iustitiae  
 cernuntur, agere nunc instituit: ac pri-  
 mum quaerit. An aliquis possit agere ini-  
 iuriam interim ut non sit iniustus? Hanc  
 causam sic tractat, sic discutit, sic definit  
 ut quidam interpretes ( nimis temere  
 sane ) illum a theatro philosophorum  
 explodendum esse opinentur. Verba  
 philosophi ( quibus offenduntur isti )  
 sunt haec. Qui non animi iudicio sed affe-

Quaest. 1.

Ab interpre-  
 tibus suis A-  
 rist. deseritur.

Et ducatur ad contrectandā mulierem;  
 sciens quā contrectet, faciat ille quidem  
 iniuriā sed tamen nō est iniustus. quem-  
 admodū nec fur qui furatus est, nec ad-  
 ulter qui adulteratus est, itemq; in cæte-  
 ris. Quid quæso est in his verbis explosu  
 dignum? illud nempe, adulterū non esse  
 dicendū qui sciens adulterij scelus per-  
 petrauit. quid? an hoc tātopere aures of-  
 fendit? quid ni. dic obsecro, nō putas in-  
 tentionem finis actioni cui liber nomen  
 tribuere? Fateor. Quid si quis exardēs pe-  
 cuniarum siti non libidine incensus fœ-  
 minam compresserit, non nē potius aua-  
 rus quàm incontinenens est appellandus?  
 quid ad rem? attēde & intelliges. Nō vult  
 philosophus omnino Aegisthum aut Pa-  
 ridem crimine adulterij liberare, sed hoc  
 contēdit, vel ex parte affectus, qui nō est  
 per se peccatum, vel ex parte alterius in-  
 tenti finis (qui aliā denominationem &  
 respectum tribuit) sic non appellandum  
 esse: Si quis ergo contaminet violetq; al-  
 terius thorum, est quidem adulter. Cur  
 negat ergo Arist? non negat, verba sic so-  
 nant certē: parū attendis, vult enim no-  
 men

Avituperato-  
 ribus iniquis  
 vindicatur  
 Aristoteles.

men potius ab intento fine & affectu, quam à perpetrato scelere deduci ac deriuari: verùm vt hæc cōcedantur omnia, nimis tamē extenuasse scelus istud Arist. puto. Erras planè, nam potius censori à quadā seueritate aggrauasse diceres. vbi quæso? In septimo lib. huius operis, in quo adulterū, qui ex affectu peccat, quadruplici pœna dignum esse indicauit: vna propter ignorantia veneni in affectu, vt quæ crassa sit, altera propter ipsum affectū animi, est enim mal<sup>o</sup>. 3. propter cōmissum flagitiū, est enim (vt ait) maximè belluinum: 4. propter iniuriam allatam conciuī, est enim intolerāda. Si ergo vel insanus, vel à primis suæ nutricis amplexibus insipiens, vel furens affectu, vel deniq; in aliū solum finem puta quæstū intentus hoc vel illud crimen commiserit, iniuriam ille quidem facit, præcisè tamē hoc vel illo crimine (quod primario nō intenderit) condemnari non debet. Voluntas enim concipit, intentio autem & electio parit peccatum, quod legis prima causa & origo extitit. Quippe iniuria damnū & peccatum optimarum legum

Ex malis hominum moribus ortæ sunt leges optimæ.

Bb 5 occa.

occasiones fuerunt. Cum enim lapsa est  
 humana peccandi libido, & furentius li-  
 neas virtutis transiliret, labenti occur-  
 rendum esse, ne ruina sequeretur, maio-  
 res nostri putauerunt: hoc autem aut  
 melius aut expeditius fieri non potuit,  
 quam leges (id est regulas vitæ & virtutis  
 normas) sanciendo, quibus veluti frænis  
 ferocior ista humanæ infirmitatis licen-  
 tia ad imperium rectæ rationis cogere-  
 tur. Caterùm quoniam lex scripta est  
 muta & elinguis quasi magistra, alia lex  
 animata nempe magistratus ipsius legis  
 interpret\* & moderator in omni benè  
 instituta ciuitate publicè creatur, qui  
 non sibi sed suis, non privatis sed com-  
 munitibus bonis debeat consulere. Quòd  
 si aliter fecerit ( vt ait in textu philoso-  
 phus ) potius impius tyrannus quàm  
 iustus magistratus habeatur. Quorsum  
 enim tantum honorem vt mercedem  
 ac præmium reportaret, si plus sibi quàm  
 reipubl ( cuius præfectum gerit ) prou-  
 ideret?

*Distin-*

*Distinctio prime questionis.*

Iniuriam aliquis potest inferre, vel

- Furenter per affectum, vt puta insaniam.
- Inscienter per natiuam ignorantiam.
- Inuidè & fortuito, nepe per iniuriam.
- Spontanè & consultò per malitiã scilicet, & sic propriè iniustus ab actione iniuriæ nominatur.

*Distinctio secunda questionis.*

Legum causa est, vel

- Materialis, vt peccatũ, quod prohibet.
- Finalis, Media, vt virtus, quam iubet.
- Ultima, vt ciuitas, quã cõseruat.

*Distinctio tertia questionis.*

Magistratus plus aliis quam sibi consulere debet.

- Quia publicum officium gerit.
- Quia eius exemplum & vitam omnes intuentur, iuxta illud, Regis ad exemplar totus componitur orbis.
- Quia ideo maximum honorem mercedis loco habet, vt alijs nõ sibi proficit.

Opp.

Omne vitium comprehenditur sub iniustitia, vt in 1. cap. huius lib. docetur: sed iniuriam facere est vitium, vt patet in 3. ergo iniuriam agere est opus iniusti, & proinde nemo infert iniuriam nisi iniustus.

Resp.

Illic generatim, hic speciatim de iustitia agit.

Opp.

Iniuriam agere est oppositum vitium iustitia in specie; ergo sub nomine iustitia comprehenditur.

Resp.

Resp.

Iniuria fit bi-  
fariam.

Iniuriam a- gere confide- ratur, vel	}	Per se respectu voluntatis, & sic est iniustus, qui agit iniuriam.	}	}	Et sic pro- prie & per se iniustus non no- minatur.	
		Per acci- dens re- spectu				Affectus, Ignorantia, Iniuria, Fortuna,

Argumenta contra secundam qua-  
estionem.

Opp.

Malum non est causa boni, oppositorum enim est op-  
posita natura: ergo peccatum non est causa legis.

Resp.

Non est causa per se, sed ex consequenti ut ait Bore-  
us. Aliter respondit Donatus quod malum possit esse  
materia, circa quam versatur aliquando bonum.

Opp.

Priuatio boni non est causa boni: sed peccatum est  
priuatio boni: ergo non est causa boni.

Resp.

Non est causa per se, sed per accidens ut modo doce-  
tur.

## Opp. contra tertiam quaestionem.

Natura est insitum ut quilibet sibi sit proximus:  
ergo magistratus primum sibi consulere potest.

Resp.

Resp.

In magistra-  
tu duo spe-  
ctantur, { Natura hominis priuati. & sic est sibi  
proximus. Magistratus  
duplex con-  
sideratio.  
{ Persona ciuitatis, & sic magis reipub.  
quàm sibi prodesse debet.

Opp.

Magistratus est nihil aliud quàm tota ciuitas (teste  
philosopho) in quarto politicorum, ergo ciuitati con-  
sulendo & sibi consulit.

Resp.

Concedo omnia. Nam sibi prodesse vt iusto magistra-  
tui, est totam ciuitatem conseruare, at ita cuticulam  
curare, vt periculū vitā periclitāte ciuitate possit deui-  
tare. in magistratu est valde impium & perniciosum.  
At vbi Codri? vbi Curtij? qui nec declinare respub. in  
moderatum exercitum & in profundum sese iniecerunt.

Vtrum ius politicum, quod est magistra- Dub.  
tus, à iure domini in seruum, patris  
in filium, viri in vxorem  
differat?

Differt ab  
vtrorq; { Quia est inter partes ciuitatis, alia verò  
inter partes domus.  
{ Quia est inter personas impares & ina-  
quales tam in proprietate quàm in v-  
su bonorum, alia verò sunt inter per-  
sonas coniunctas in vtrorq;.  
{ Quia est legale, alia verò sunt naturalia.

CAP.

*Verùm ius civile rectè distribuatur in ius naturale & legale?*

*An ius naturale mutari non possit?*

Quæstio 1.

Ius civile  
quid.

Ius naturale  
quid.

Ius legale  
quid.

**Q**uoniam ius, lex, iudicium, & consuetudo hominum à iustitia & magistratu pendent, operæ pretium est pauca de his, illis quæ præcesserunt at-  
texere. Ac ne longius ab instituto ab-  
eam, Ius civile (quod est præceptum &  
ordinatio domini circa subditos) in ius  
naturale & legitimū in primis diuiditur.  
Ius naturale à philosopho definitur quod v-  
biq; & apud omnes idem valet; vti ignis  
hic & apud Persas vrit. Ius legitimū,  
quod in initio nihil interfuit licet an secus  
fieret: cum autem latum positumq; est  
iam interest, verbi causa, in quadagesi-  
ma ieiunare. Sciendū ergo est ius omne  
apud philosophos aut ante legem posi-  
tam & consuetudinē confirmatam vim  
suā habere, aut ab ipsa lege & consuetu-  
dine vim suā derivare: primo modo  
simpliciter & absolutè naturale: secūdo  
modo legale dicitur. Illud à Iustino. ius  
gen.

gentiū, hoc à Cicerone consuetudo appellatur. Ius naturale iterum tripartitò <sup>Ius naturale</sup> accipitur, primum pro iure diuino, quo <sup>triplex.</sup> omnia tam inanimata quàm animata, tam sensu quàm ratione prædita gubernantur. Deus enim in omnia quæ fecit, influit, vnde Boëtius, ô qui perpetua mūdum ratione gubernas, terrarum, coeliq; fator. Alio modo accipitur pro instinctu nature, quo veluti occulto motu rationis omnia perfecta animantia ad societate, ad procreationem, ad amorem & cōseruationem rerum, quæ partæ sunt, feruntur. Postremo accipitur p̄ naturali iudicio rationis humanæ, quo solum humanum genus dirigitur & cōseruatur. De hoc iure Diuus Apostolus loquitur, vbi docet gentes quæ legem scriptam nō haberēt, naturæ vi ea, quæ legis sūt, facere, sibi leges esse, ostendentes opus legis suis inscriptū cordibus. Iuris hoc modo ac- <sup>Iuris natura-</sup> <sup>lis sex sunt</sup> <sup>species.</sup> cepti (vt docet orator) sex sunt species: religio, pietas, obseruātia, gratia, veritas, & vindicta. Religio est (vt definit) quæ su- <sup>Religio.</sup> prioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curā, ceremoniamq; adfert.

Vno

2.

3.

Vno verbo sic, Religio est timor, amor &  
 honor Dei. Pietas est, per quam sanguine  
 coniunctis, patriæ & beneuolis officium  
 cultusq; tribuitur. Gratia, in qua amici-  
 tiarum & officiorum alterius memoria,  
 alteriusq; remunerandi voluntas cōtine-  
 tur. Obseruantia est per quam homines  
 dignitate præcellētes cultu & honore iu-  
 ste veneramur. Veritas est per quam præ-  
 terita, præsentia, & futura in concussa &  
 immutata manēt. Vindicta est per quam  
 vis, damnū, & iniuria propulsantur. Legi-  
 timum ius leuiter à natura tractum recta  
 ratio concepit, vsus peperit, consuetudo  
 aluit & confirmauit. Hoc verò ius est vel  
 diuinum, vel humanum; diuinum, quod  
 lege & Euangelio præscribitur. huma-  
 num, quod est vel simplex, vt politicum,  
 vel mixtum vt pontificium seu canoni-  
 cum, quod quidem per ecclesiam in cul-  
 tum & honorem Dei instituitur. Hoc au-  
 tem ortum & inuentum augures, aruspice-  
 ces, flamines, interpretes somniorum &  
 coniectores superstitiosè condiderūt, &  
 quod nunc illi correxerunt, quib. claus  
 author salutis & veritatis dedit. Sed quid mo-

Pietas.

Gratia.

Obseruantia.

Veritas.

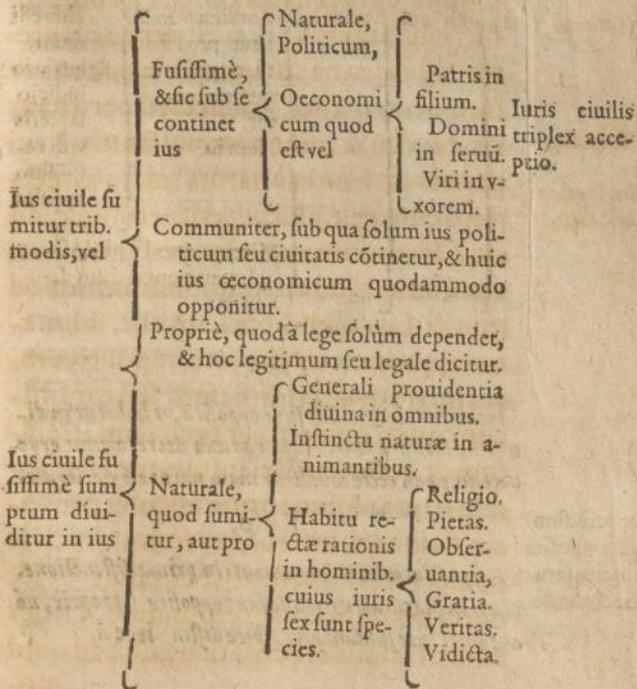
Vindicta.

Ius legale vn-  
de ortum.

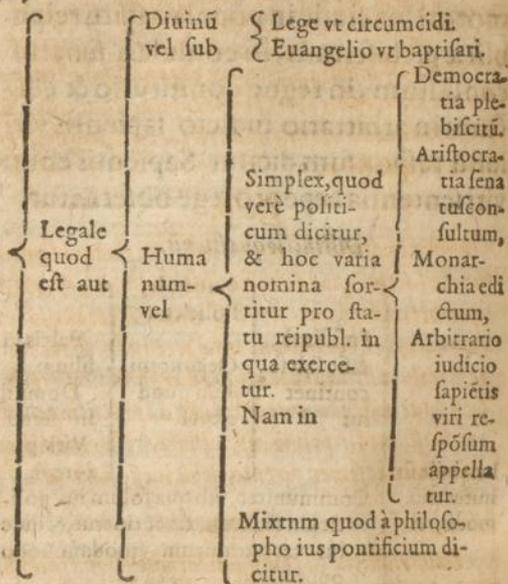
**moror?** Ius ciuile in populari statu reipublicae plebiscitum, in consulari senatusconsultum, in regno constitutio & editum in arbitrario iudicio sapientis viri iustū responsum dicitur. Sapientis enim viri sententia saepe pro lege obseruatur.

Iusciuile mul-  
tiplex.

*Distinctio questionis.*



Cc Lega-



Opp.

*Ius naturale & ciuile sunt opposita, vt habetur in di-  
uisione iuriprudētie capite primo decretorum: ergo  
ius ciuile non rectē diuiditur in ius naturale & legale.*

Propriè sum-  
pta opposita  
sunt ius natu-  
rale & ciuile.

Resp.

*Patet solutio huius argumenti in prima distinctione.  
Nam ius naturale & ciuile sunt opposita, si propriè, nō  
autem si suse sumantur. Respice distinc. iōne n.*

Opp.

Opp.

Nulla est iustitia naturalis: ergo nullum est ius naturale. Antecedens patet primo capite secundi libri. vbi probatur quod a natura nulla virtus insit, Argumētum tenet a coniugatis.

Resp.

Lumine natura & rationis instructi sumus id nemini velle facere, quod nobis fieri non velimus, & hoc ius naturale adeoq; ipsa iustitia dicitur. Cū verò ordo, lex, & prudētia ad hoc lumē natura accedunt, tū ius civile ac moralis iustitia appellatur. Ad argumētum ergo respondetur negando antecedēs, & ad probationem dicendū est, quod in primo cap. 2. libri. Aristot. non negat tale lumen ac semen virtutis nobis inesse a natura.

Opp.

Omnis iustitia in communicatione aliqua inter homines consistit, vt liquido patet superius: sed omnis communicatio inter homines est omnino voluntaria & non naturalis: ergo omnis iustitia est voluntaria & nō naturalis.

Resp.

Societas seu communio humana capitur vel Inchoatiue, quae est a natura, & sic iustitia est naturalis. Perfectiue, & absolu: e, quae est a studio atq; industriā, & sic iustitia est simpliciter voluntaria.

Iustitia quomodo naturalis & quomodo voluntaria

Opp.

*Ius patris in filium, domini in seruum, viri in vxorē  
i. lib. politicorum naturale esse probatur. & negatur il-  
lic esse ciuile. ergo ius ciuile non rectè diuiditur hic in  
naturale & legale.*

Resp.

*Ius ciuile seu politicum in eo loco strictè non fusc-  
mitur, vt in 2. argumento huius questionis patet.*

**Argumenta contra secundam quæ-  
stionem.**

Opp.

*Ius naturale commutari potest in legale, vt constat  
sape. ergo male definitur in textu id esse quod commu-  
tari non potest.*

Resp.

*Soluitur hoc argumentū in primo cap. secundi libri  
Ethic. vbi docuimus aliquid esse insitum vel formaliter,  
quod mutari nō potest, vel naturaliter, vt dextra esse  
fortiorem sinistra, habere barbā, & similia, & hoc  
mutari potest. Cum ergo dicit philosophus ius naturale  
non mutari, ex parte non simpliciter & absolutè intel-  
ligit, vt exemplū ipse in textu ostendit.*

Ius naturale  
quomodo nō  
mutetur.

Dub.

Ius legale  
quomodo  
mutetur.

**Vtrum ius legale mutari possit.**

	{	Rarò ne incommodum	}	
Ius legale	{	In melius ni periculum	}	ex innoua- tione sequa- tur.
mutari	{	Prudenter & sensim ne	}	
potest, sed	{	reipubl. naufragium	}	

C A P.

*An inuitè, perturbatè, ignoranter agens, iniustum aut iniuriam faciat?*

*An omnis lesio sit ex ignorantia, passione, aut electione.*

**D**ESCRIPTO iure nunc demum de Quæst. 1.  
 iniuria agendum est, ut vnū oppositorum per aliud rectius intelligatur. Quæstio est an inuitè, an perturbatè, an ignoranter agens iniustum vel iniuriam faciat? In primo capite tertij libri de triplici actione differentes obiter hanc rem attigimus: quare iam incitatis quasi passibus breuitatem pollicemur. Rectè Arist. in textu, voluntate omnem iniuriam omneq; rectè factum definiri ait: unde primùm cōcludit inuitum nec iniuriam cuiquam inferre, nec æquū facere nisi fortuitò. Volūtarium enim est quod Voluntariū quid.  
 quisq; in sua potestate positum sciens agit, non ignorans in singulis circumstantiis in quibus versatur actio: verbi causa, quem verberet, quo instrumēto, qua de causa, &c. Cū ergo inuitè agēs, aut ignorantia circumstantiarum, aut vi externa

Cc 3 agat:

agat: ignorantia, ut in praelio nesciens su-  
 um patrem pulset, ut externa, ut qui per al-  
 lium arrepta manu alterum occidat, liqui-  
 do constat inuitum nec iniustum, nec ini-  
 uriam agere nisi per accidens. De pertur-  
 batione & ignorantibus antea dispu-  
 ratum est: hoc ergo nunc solum dicimus,  
 illos sic agentes ex parte affectus, qui vi sua  
 nec bonus est nec malus, iniustus non di-  
 citur, sed ex parte habitus & electionis, quae  
 saepe cum affectu & affectata ignorantia  
 copulatur. Exempli causa, iratus Alexan-  
 der Clitum percussit gladio, iniustus est,  
 iniuriam fecit: rediens a Scythis se Deum  
 appellari voluit, impius est & sceleratus.  
 Rationem quaeris? in primo facinore fu-  
 rorem cum malitia, in altero insaniam  
 cum affectata ignorantia coniunctam vi-  
 deas: at tam abest affectata ignorantia ab  
 excusando peccato ut ipsum commissum  
 vehementius aggrauet. Sed dices Aristos-  
 telem in textu docere ignorantem, iniu-  
 riam & iniustum non facere. Attende.  
 Nam multiplex est ignorantia, scientiae,  
 iuris, facti. Iterum haec triplex, natiua, cras-  
 sa, & affectata. Fatuus ab utero matris per-  
 cutit

cutit patrem, iniustus non est, iniuriam non fecit: furens seu insanus demolitur ædes, latro non est, iniuriam non fecit; venator intendens ferire feram, transigit ciuem, homicida non est, iniuriam non fecit. Rationem quaeris? in promptu est, quia ignorans fecit. Iniuria enim voluntaria & malitiosa alicuius læsio definitur. Sed quoniam de læsione iam agitur, vno verbo de altera quaestione, quæ de ea mo-  
uetur, discutiemus. Omnis ergo læsio est, vel voluntaria, vel non voluntaria: voluntaria est quæ intenditur, vt iniuria; non voluntaria quæ non intenditur, vt patris vulneratio. Illa ex electione, hæc ex passione aut ignorantia nascitur. Recte ergo concludit philosophus, omnem læsionem aut ex electione & voluntate; aut ex perturbatione & appetitu; aut ex ignorantia & intellectu proficisci.

Iniuria quid.

Quest. 2.

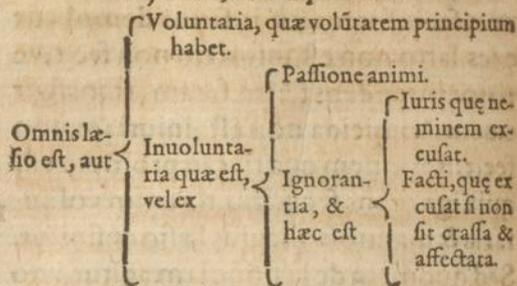
Læsio triplex

*Distinctio prima quaestionis.*

Agere iniuriã contingit bifasiã, aut	}	Strictè & per se, & sic solum à volũtate penderim agere iniuriã est spõte nocere, vt patet in se cũdo Topic. & quoq; in hoc textu, vbi dicit iniuriam voluntate definiri.
	}	Cõmuniter & per accidẽs, & sic iratus & ignorans in textu quoq; dicũtur iniuriã agere.

C. 4. Distin-

## Distinctio secunda questionis.



Opp.

*Aliquis metu extremi supplicij alium inuitus inter-  
ficit, sed hoc agens iniuriam facit: ergo inuitus iniu-  
riam agit.*

Resp.

*Non est inuita actio sed magis voluntaria. In volun-  
tate enim situm fuit agere. vel non agere.*

Opp.

*Perturbati agere iniuriam in textu dicuntur: ergo  
male negatur.*

Resp.

Passio consi- deratur, vel est.	{	Simpliciter & absolutè naturalis, & sic non est causa iniuria.
		Composita, quæ vsu in habitum accre- scit, & sic est causa iniuria. Sæpe e- nim perturbati cum electione & malicia agunt.

Opp.

Opp.

Ignarus medicus corpori, ignarus theologus anima in  
iniuriam infert: ergo ignorantia est causa iniuria, & per  
consequens ignorans tã inustum quàm iniuriam agit.

Resp.

Ignorantia in hiis que tenemur scire, qualia sunt pra-  
cepta artium qua profitemur iniuriam parit: est enim  
ignorantia voluntaria, crassa & affectata.

Opp.

Omnes qui peccant ignorantes peccant teste philoso-  
pho libro tertio capite primo: ergo ignorantes possunt  
iniuriam inferre, nam hoc est peccare.

Resp.

Ignorantia illic supina & affectata, qua est ipsum  
peccatum, intelligitur.

Argumenta contra secundam qua-  
estionem.

Opp.

Arrepta alterius manu alter aliquando leditur: sed  
hac lesio neq; à voluntate, neq; à passione animi, neq;  
ab ignorantia sed coacte oritur: ergo rectè hac tria prin-  
cipia lesionis non assignantur.

Resp.

Ista actio non est coacti hominis omnino sed cogen-  
tis, cuius respectu voluntaria dicitur.

Cc s Vtrum

Dub.

Vtrum inuitè agentes sint semper  
venia digni?

Inuitè agen-  
tes sunt ve-  
nià digni,  
vel respectu

Ignorantia

Instita, vt si fatuus aut  
infans aliquid mali ege-  
rit.

Fortuita, vt si filius mit-  
tès è castro telum in tur-  
bam hostiũ occidat pa-  
trem.

Violenta, vt si mori-  
ens vi morbi otiosè lo-  
quatur.

Infirmiata, cuius lapsus comitem pa-  
nitentiam habet.

Dub.

Vtrum iratus sit primus author in-  
iuriæ seu lëtionis, vel is qui ad  
iram prouocauit?

Mali author  
quiritur.

Primus author mali estis qui ad  
iram prouocat, propter

Primã intëtionem  
mali.

Primam actionem  
iniuria.

## C A P. I X.

An sponte aliquis patiat ur iniuriam?

An aliquis volens patiat ur iniustum?

An omnis qui iniustum fert patiat ur etiam iniuriã.

**E**VRIPIDES olim à suis canib. lacera-  
tus Bellerophontem, qui suam ma-  
trem occidit, hoc carmine minus sapien-  
ter defendit.

Qua-

*Quæris parentem quomodo occidi meam?  
Sermo est breuis, non exitus longos habet,  
Volens volentem, vel volentem non volens.*

Quæst. 1.

Quasi verò sit aliquis mortalium qui volens ac lubens patiat<sup>r</sup> iniuriam: iniustum sæpe, iniuriam nunquam volentes patimur. Est enim iniuria nihil aliud vt supra definiuimus, quam voluntaria & malitiosa alicuius læsio, vel vt definit hoc loco philosophus, Est damnum quod agens sponte contra legem inferre, quodque patiens contravoluntatem sustinere dicitur. Vt enim calfactio in igne est actio, & in aqua passio, ita iniuria respectu inferentis voluntaria læsio, respectu verò patientis violenta damni illatio & quasi impressio definitur. Et vt est præter naturam aque, vt vim caloris sentiat, ita est contra voluntatem hominis vt vim ac impetum iniuriæ ferat. Erras ergo ferox & crudelis Nero, si effosso matris corpore, & effuso sanguine te sic excuses.

Iniuria quid.

*Quæris parentem quomodo occidi meam?  
Volens volentem, vel volentem non volens.*

Mentiris tyranne: Nam infœlix mulier hoc factum abhorruit, suumq; vterum, qui

Quæst. 2.

Quadrifariã  
aliquis potest  
iniustum pati.

qui te monstrum gessit, secum ferre illæsum ad sepulchrum studuit. Sed ad alteram questionem venio, quæ est, an quis volens patiatur iniustum? Odo & Buridanus quadrifariam nos sponte ferre posse iniustum putant, vel cum voluntas sit tacita & non expressa, vel cum sit ex parte & non integra, vel cum sit ex conditione & non absoluta, vel denique cum sit ligata & non libera. Exemplum in primo hoc esse potest. Si quis inuidus in voto habeat rem parvã à se per vim tolli, vt alij vehementius noceat: in secundo, si quis volens aculeum & crucem pro Christo & coelo subeat: in 3. si quis vsu pecuniarum carens edaci sceneratori se obstringat: in 4. si puer aut infirmus nocitura petēs ab alio facile concessa habeat. Si rem suam perdat inuidus, volens iniustum patitur: si crucem pro Christo iniquè cõdemnatus subeat, volēs iniustum patitur: si quis se malo sceneratori obstringat, volēs iniustum patitur: si quis deniq; infirmus venenũ concessum capiat, volens iniustum patitur. De tertia questione, quæ est an omnis qui fert iniustum patiatur etiã iniuriam,

Quæst. 3.

sup

inuriam, nihil dico: nam si pati iniustum sit saepe cum voluntate coniunctum, iniuriam verò pati sit semper à voluntate alienum, sequitur aliquem posse iniustū ferre, interim vt non patiatur iniuriam. Verba philosophi in textu in hac re sole clariora sunt: sic enim ille loquitur, Incommodum quis sua voluntate accipit, & rem iniustam perfert, at iniuria nemo sua sponte accipit. Rationem addit, quia non est in cuiusq; potestate situm vt iniuriam accipiat, cum alter sit oportet qui infert: stultus ergo Glaucus iniuriam non tulit, etsi Diomedis vt Homerus cecinit,

*Pro nouem centum, pro ferro tradidit aurum.*

*Distinctio prima questionis.*

Nemo sponte iniuriam patitur.	{	Quia omne iniustum est ad alterum & nō ad seipsum, sed omnis iniuria est quoddam iniustū: ergo omnis iniuria est ad alterum & non ad seipsum.	Sponte neminem iniuriā
		Quia id quod est malum nemo sua sponte patitur, sed iniuria est malū, ergo nemo iniuriam sua sponte patitur.	pati.
		Quia iniuria definitur voluntaria & malitiosa alicuius læsio, sed nemo seipsum spōte & malitiosè lædit: ergo nemo volens iniuriam patitur.	

*Distin-*

*Distinctio secunda questionis.*

Iniustum ferre 4. modis possumus.

Iniustum aliquis 4. modis, si

Voluntas non sit expressa, vt iniustus patitur leuiusculum damnum, vt alteri noceat.

Voluntas non sit integra, vt martyr iniquam iudicium patitur, vt celum lucretur.

Voluntas non sit absoluta, vt pauper volens vsura dentatam linam patitur, necessitati subseruiat.

Voluntas non sit libera, vt puer iniustum patitur, si ferrum pro auro accipiat.

*Distinctio tertia questionis.*

Omnes qui ferunt iniustum non patiuntur, iniuriam,

Quia latius patet iniustum pati quam pati iniuriam, vt in exemplis iam demonstraui.

Quia voluntas aliter in patiendo iniustum, aliter in patiendo iniuriam afficitur.

## Opp.

*Quicumq; desperantes iugula aliorum mucroni libenter offerunt & obyciunt, vi illata sponte iniuriam patiuntur, sed multi hoc agunt: ergo multi volentes patiuntur iniuriam. Maior videtur esse probabilis, quia lex interfactorem vt homicidam puniri iubet. Minor constat ex multis exemplis & historijs, vt de Saule, & c. cap. lib. 2. Regum.*

## Resp.

*Interfectus non patitur iniuriam, quia sponte hoc fieri iubet, naturam autem aut ciuitati facta est iniuria. Lex ergo*

ergo interfectori infligitur poenam, non propter iniuriam illatam homini, sed propter damnum illatum naturae & civitati.

Opp.

Multi innocentes iniquè afflicti & condemnati illam contumelia & mortis iniuriam sponte patiuntur: ergo inanis est ista quaestionis constitutio.

Resp.

Est hoc iniustum sed proprie iniuria non dicitur. Alij respondent verbera & tormenta esse contra voluntatem innocentium respectu naturae, quae ista abhorret: non autem respectu finis, quae voluntas innocetis sibi proponit.

Opp.

Vsuram pati est pati iniuriam: sed pro dolor infiniti volentes patiuntur usuram: ergo infiniti volentes patiuntur iniuriam.

Resp.

Voluntas non est absoluta sed conditionata (ut aiunt) in ista passione. In voto enim est potius nolle quam velle pati iniuriam.

Opp.

Opposita versantur circa idem subiectum: sed iustum pati & iniuria pati sunt opposita: ergo versantur circa idem subiectum nempe voluntatem: & per consequens volentes patimur iniuriam.

Resp.

Fatendum est utrumque versari circa voluntatem in  
 esse.

essentia, sed non eodem modo. n. am istum pati in volendo, iniuriam pati in nolendo avertitur: velle tamen & nolle vnam voluntatem faciunt.

Opp.

Plus alijs tribuens modestus quàm sibi assumens sponte accipit iniuriam: ergo aliquis volens iniuriam patitur. Antecedens est in textu.

Resp.

Est obiectio non resolutio in discutienda definitione iniuria.

Opp. contra secundam quaestionem.

Nemo malum sponte patitur, sed omne iniustum est malum: ergo nemo iniustum sponte patitur.

Resp.

Iniustum est duplex, vel per se, vel per accidens, ut distinguitur in 8. cap. Aristotelis. illud est malum semper, sed hoc non est. Aliter respondetur quòd iniustum sit malum semper, sed pati iniustum non est malum semper.

Dubia obiter  
mouenda ex  
9. cap.

Vtrum

Qui damnum patitur metu maioris mali, in cuius necessitatem est coactus patitur iniuriam?

Quicumque facit iniustum, sit iniustus.

Iudex corruptus iniqua sententia magis delinquat quàm qui iudicem pecunia corrumpit.

Difficilius sit iustum iudicem quàm bonum medicum fieri?

Pati

Absolute, cum sit simpliciter contra voluntatem, ut iniuste & malitiose vulnerari ab hoste.

Pati iniuriam dicitur

Comparatè, cum sit vno respectu puta necessitatis voluntarium, altero verò respectu puta conditionis contra voluntatem: verbi causa, dat aliquis suam pecuniam, aut pradoni, ne vitam tollat: aut victori, ne in hostis potestatem veniat.

Status secundi dubij.

Simplex & naturalis, ut timor, spes, gaudium, & secundum hanc aliquis facit iniustum, interim ut non dicatur iniustus.

Iniustum fit, vel ex

Passione, qua est, vel

Mixta & humana cum prauo habitu coniuncta, & secundum hanc nemo agit iniustum, quin sit iniustus.

Iniustum fit tribus modis.

Electione, & sic nemo facit iniustum, quin sit idem iniustus.

Ignorantia ut supra: qua si sit crassa vel affectata, cum electione coniungitur, & iniustum reddit hominem.

Status tertij dubij.

Magis obstringitur legi, cuius iustus iudex cor interpret esse debet.

Da ruptus

ruptus ma- gis peccat, quia	Magis no- cet propter	}	Exemplum eminentū
			mali.
			Dammum & pericu- lum innocentis viri.

Corrumpi- tur Iudex, aut	}	Timore mali.	} respectu sui.
		Cupiditate boni	
		Amore	} respectu alterius.
		Odio	

## Status quarti dubij.

Difficilius est iustum iu- dicem quam doctum me- dicum fieri, propter	}	Repugnantiam nature,
		qua est semper propensa ad malum.
		Multitudinem effectū & vitiorū, qua arcem iu- stitia semper oppugnant.
		Inconstātiā fortune.

## C A P. X.

*An æquitas rectè definiatur.**An sit distincta virtus à iustitia legali?*

Quæritur

**M**IRA vis est iustitiæ & magna æ-  
quitatis. Nam aqua & igne in  
pluribus locis non utimur quàm iustitia,  
maiori subsidio vita non munitur huma-  
na quàm æquitate. In iustitia acies gladij  
sæpe nimis acuitur, requiritur ergo æqui-  
tas

tas boni viri, quæ severitatē legis moderetur, vetus est illud, Summum ius summa iniuria. Ut ergo, si nulla sit remissio nerui, frangitur: ita si nulla sit moderatio legis, violatur: hæc verò moderatio legis æquitas est, de qua iam disputamus. Hanc definit hoc modo Arist. Est inquit

*Æquitas quid sit.*

quæ virtus, qua quis rectè legē in multis instantiis deficientem corrigit & moderatur: verbi causa; Sit lex quòd nullus peregrinus sub pœna capitis murū conscendat, ecce hostes nocte inuadūt civitatē, signo jam dato ad moenia peregrini conuolant, cōscendunt muram, defendunt urbem, nihilominus tanquam rei capitis accusantur. Si verba legis spectes sunt condemnandi, si verò æquitatem consulas non solūm laudibus sed etiam maximis beneficiis sunt cumulandi: æquitas namque relicta voce sensum legis querit, eiusdemq; defectum in circumstantiis iustè ac moderatè corrigit: hinc ab Odone emēdatio legis definitur. Lex enim, quæ est norma iustitiæ sepe deficit, multasq; instantias patitur: quippe fieri nō potest, ut omnino vniuersales, æter-

*Æquitas emendatio legis.*

næ & incōcuffæ leges humanæ fiant. Nemo enim est tã perspicax, nemo tã prudēs, nemo tam rerum futurarum certus & sapiēs, qui omnes mutationes & vicifitudines rerum hominumq; possit perspicere. Nam voluntates hominum sunt flexibiles, actiones hominum infinitæ sunt, & supra quàm dici potest mutabiles. Quare vt nullis demonstrationem cancellis; ita nullis legum vinculis & septis concludi & definiri possunt. Deficiente ergo legislatore, deficiente lege, deficiente sensu & sentētia iuris, æquitas sola moderatrix & interpretis haberi debet. Hinc Aristot. in textu æquitatē quiddam iure præstātius & excellētius dicit. Quiddam appellat non quòd vniuersam iustitiam dignitate superet, sed q̄ legitimā iustitiā in sensu & defectione legis modererur. Ex his iam positis perspicuū est æquitatē à legitima iustitia naturæ vi & specie differre. Aequitas enim aliud obiectum, aliud medium agēdi, aliumq; finem ab illa vendicat. Obiectum enim æquitatis est legis defectio, actio est legis emendatio, finis deniq; ipsius legitimæ iustitię cōser-

ua-

Æquitas  
quiddam iu-  
re præstan-  
tius.

Æquitatis  
obiectum: a-  
ctio finis.

uatio: quippe nihil melius rem aliquam  
conseruat quàm quod rei defectus cor-  
rigit & emendat.

*Distinctio prima quaestionis.*

Iustum est duplex	{	Commune, quod notum est omnibus, vt bene mereri de benè merentibus.	{	Legis	
		Particulare, in quo est se- pe defectio, &			Exponendo sensum
		circa hoc ver- satur aequitas,			Emendando defectum
		aut			Moderando pœnam

**Distinctio 2. quaestionis in suppositio-  
nis calce satis perspicua est.**

Opp.

*Virtus moralis est omnibus communis: sed aequitas  
non est omnibus communis (solum enim principibus ac  
summis viris competit, quorum interest moderari, cor-  
rigere ac interpretari leges) ergo aequitas non videtur  
esse virtus.*

Resp.

Aequitas considera- tur duobus modis, aut quo ad	{	Internum habitum, & sic o- mnibus conuenit.
		Externum actum, & sic nō conuenit.

Opp.

*Legalis iustitia est omnium virtutum nobilissima, vt  
docetur in 1. cap. huius lib. ergo nō rectè dicitur in tex-  
tu quoddam aequitas sit praestantior.*

Dd 3 Resp.

## Resp.

Iustitia legalis duplicem respectum habet. { Generalis perfectionis in omni virtute. & sic est nobilissima omnium.  
 { Particularis defectu in sententia aut scriptura legis, & fit hoc loco intelligitur philosophus.

## Opp. contra secundam questionem.

Legitima iustitia & aequitas mouent nos ad eandem actionem: ergo specie non differunt. Antecedens probatur quia mouent nos ut aequalitatem seruemus, & neminem sine culpa & causa condemnari patiamur.

## Resp.

Non est hoc proprium opus & officium aequitatis, nam non tam aequalitatem actionis, quam emendationem legis considerat & intuetur.

## Opp.

Aequitas imminuit legitimam iustitiam, ut habetur in textu ergo non est virtus.

## Resp.

Imminuit, ut ratio & prudentia praescribit.

An aequitas sit moderatrix iuris naturalis?

## Opp.

Depositum reddere ius naturale iubet: sed si furiosus suum petat depositum, id ipsum reddere aequitas omnino negat: ergo aequitas etiam ius naturale moderatur?

## Resp.

Dub.

Resp.

*Lex est natura, ut neminem laedas, quare restitutio depositi secundum legem natura debet fieri in deponentis fauorem, non cum noceat sed cum profic maxime.*

Opp.

*Ius natura nos omnes aequales fecit, sed equitas hoc ius mutauit, ergo equitas ius naturale moderatur.*

Resp.

*Ius natura omnes aequales non fecit, nam alios dominos, alios seruos, alios patres, alios filios fecit.*

C A P. X I.

*An aliquis sibi iniuriam inferat?*

*An consciscens sibi mortem iniuriam sibi faciat.*

**N**ERVVS iustitiæ toties dirumpitur, quoties iniuria & damnum inferuntur. Vt enim discordia pacis fundamenta concutit: ita iniuria leges iustitiæ & æquitatis violat. Altius nec non acutiùs de inferenda iniuria hoc loco discutit Arist. ne mœnia iustitiæ tã præclare fundata impetu ac quasi fulmine iniuriæ labefactata ruant. Quid sit iniuria, quid sit etiã iniustũ, quid sit iniuriam aliis inferre

De inferenda iniuria.

Dd 4 antea

Quæst. 1.

antea ostendimus. Restat nūc denuò, vt huncvnum scrupulum soluamus. vtrū aliquis sibi metipsi iniuriam inferat. Proccedit philosophus in textu differendo in vtramq; partem, & tandem cōcludit negatiuè, nimirum neminem sibi posse inferre iniuriam. Argumenta contra statū & conditionem secundę quęstionis sunt duo, alterum ab exemplo desperantis, qui sibi consciscit mortem, alterū ab interpretatione legis, quę tacitè vetat tam horrendum flagitium. Quę enim lex nō iubet, ea inquit philosoph⁹, profecto vetat, sed lex non iubet quenquā sibi mortem cōsciscere: ergo id ipsum vetat. Si igitur quis hoc faciat, contra legem facit; si contra legem facit, damnū & iniuriam adfert, non alteri: ergo sibi. Hic respondendum est, iniuriam non solum esse lesionem contra legem, sed etiam contra voluntatem eius qui patitur. Cum ergo hoc fiat spontè, iniuria rectè non definitur. His positis negantem partē quęstionis aggreditur, & demonstrat primū à definitione iniurię, secundo à consuetudine ciuitatis, tertio à cōparatis, quarto à con-

Quæst. 2.

Pro negante  
parte quęstio-  
nis argumen-  
ta lex.

à contrariis, quinto à relatis, sexto à fine.  
 A definitione iniuriæ, quæ est læsio contra  
 leges spõte illata ab agente, inuitè sus-  
 cepta à patiẽre: sed extrema Neronis de-  
 speratio non est inuita sed optata: ergo  
 non est iniuria Neroni. Est tamẽ iniuria  
 ciuitati. A cõsuetudinẽ ciuitatis, quæ pœ-  
 nam & notã sempiternę ignominie con-  
 stituit illis, qui furiis agitati seipsos cõfo-  
 diunt. A comparatis, quia vt nemo vxori  
 suæ inferre stuprũ, vt nemo suum parie-  
 tem diruere, vt nemo sua furari dicitur:  
 ita nemo sibi inferre iniuriã (etsi fauces  
 sibi recte perstringat) iudicatur. A cõtra-  
 riis, nam (hoc posito quòd aliquis sibi in-  
 ferat iniuriam) sequetur quòd idem sit &  
 agens & patiens, quodq; actio & passio si-  
 mul eidẽ inesse possint. A relatis, quia vt  
 omnis iustitia ad aliud: ita vniuersa iniu-  
 stitia ad alterũ refertur, ergo si iniuria sit  
 quẽdã iniustitia, vt est, ad alterũ nõ ad se-  
 ipsum referri debet. A fine, quia iniuria ab  
 omnib. cognoscitur esse malũ, sed nemo  
 malũ appetit, vt in primo Ethicorum de-  
 monstratur: ergo nemo sibi iniuriam in-  
 fert. Qui ergo sua profligant, qui alienũ

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Dd 5 tho-

thorū violant, qui in seipſos delinquunt, legibus, magistratibus, & ciuitati, quæ ista vetant, iniuriam quidem inferunt, non sibi: Nam quemadmodū improbus puer mandata præceptoris palam cōtemnens iniuriam præceptorī facit, cui summam obedientiā debuit: ita qui legē spernens sibi vim infert, ciuitati, legi, & naturæ (qui bus semper obtemperare oportuit) magnū iniuriæ vulnus imprimit & infligit. Sed quid ago? quē in hac theſi ac conſultatione ſequor? quā abhorret ab omni ratione, à fide; à religione iſta oratio? qd? nemo ne ſibi iniuriam facit? nō adulter? non fur? nō ſui licetor & homicida. Si ſtes ſententiæ vix Chriſti diſcipulus, ſi mutes conſiliū vix ſagax philoſophus eſſe videris. Præclare Chryſoſtomus. Nemo læditur niſi à ſeiſo. peſſimè ergo Ariſt. Nemo lædit à ſeiſo. Siſte veſtigiū quæſo. ſi hæc ſit ſumma cauſæ, nulla famæ iactura ſequitur: hæc enim quæ obiicis Sibyllæ quaſi folia ſunt, ſtatuq; rationis citò diſpellūtur. Quomodo ergo recōcilias iſta? vno verbo. Num diuus Chryſoſtom? vitā theoricam, magnus Ariſtoteles vitā poli-

liti-

liticam intellexit. Quam ineptè? imò potius diceret quàm appositè. Nam in the-  
 orica vita ubi mēs tota defixa est in Deo, nemo quidem læditur nisi à seipso id est nisi ægè & impatienter ferat, quod fors attulerit. In politica autem vita quæ lege regitur, iniuria ab alio agente nō à seipso patiente impingitur. Caterùm diligenter ac seriò mecum de hac re considera: nam inficias ire non videtur Arist. quin quodam sensu aliquis sibi iniuriam inferat. Sunt quidem duplices potentiæ & facultates animæ, aliæ cōpotes rationis quæ imperarent, aliæ rationis expertes quæ subseruirent. Inter has vires Aristot. est quædam iuris societas & communio, Si ergo vel corpus quod est vehiculum & mancipium naturæ, vel si inferiores istæ potentiæ (quales sunt sensus, appetitus & phantasia) vim & impetum in arcē animi faciunt, nō est dubitandum quin hoc respectu damnum & iniuriā aliquis sibi fecerit. Lex enim naturæ est ut hæ pareant, illæ dominantur. Quod si aliter fiat, ius naturæ violatur, ordo peruertitur, iniuria animi dignitati infertur.

Quomodo quis à seipso lædatur & nō lædatur.

Potentia animæ duplices, rationales, irracionales.

*Distin-*

## Distinctio.

Iniuriam sibi Nemo iniu-  
neminem in- riam sibi in-  
ferro. fert, quia

1. Nemo seipsum sponte lædit.
2. Omnis iniustitia & iniuria est ad alterum non ad seipsum.
3. Idem non potest esse patiens & agens simul, quod fieret si aliquis sibi iniuriam inferat.
4. Ciuitas desperantibus pœnam ignominia constituit.
5. Ut nemo sua mœnia diruit: ita nemo sibi iniuriam infert.
6. Nemo malū appetit, sed omnis iniuria malū est, & ita esse ab omnib. iudicatur: ergo nemo illud appetit.

Secundæ dubitationis expositio in explanatione primæ est explicata.

## Opp.

*Aliquis fortuito & incautè frequenter seipsum occidit: ergo aliquis iniuriam sibi inferre potest. Argumentum tenet, quia est damnum sibi illatum contra voluntatem.*

## Resp.

*Argumentum non tenet, quia volens hoc ipsum volens non fecit, quod in facienda iniuria semper requiritur.*

## Opp.

*Appetitus qui voluntas sensitua dicitur, saepe animo contra voluntatem intellectuam vim & damnum infert, vt patet in desperantibus: ergo aliquis sibi iniuriam infert.*

infert. Argumentū probatur, quia omnes potentie ani-  
mae coniunctae cū corpore vnum solum hominem nume-  
ro constituunt, qui & agit & patitur hanc iniuriam.

Resp.

Ut homo minor mundus dicitur: ita si potētiās ani-  
mae & corporis consideres, quaedam in seipso ciuitas dici  
potest. Est enim animi imperium in corpus, est etiam  
quarundā partium in animo vt intellectus, rationis &  
volūtatis quidam in ceteras partes principatus, quae o-  
mnes vnitae vnum hominem constituunt, vnum quasi  
mundum, vnam quasi ciuitatem. Cum ergo inferiores  
potentia rebelles sint ac conspirēt in superiores, contra  
legem natura factum est damnum quidem, sed si verē  
dicam quod sentio, meo iudicio facta non est iniuria,  
quippe est in potestate primarum partium ista spē ulā-  
tes & contumaces potentias coercere. Dicit ergo nō po-  
tēst quōd fiat lesio contra voluntatem intellectiuam,  
cum in ea situm sit resistere & superare, tum enim fit  
iniuria cum non sit in potestate resistere.

Dammum po-  
test fieri, in-  
terim vt non  
fiat iniuria.

An aliquis suae uxori stuprum in-  
ferat?

Dub.

Opp.

In debito matrimonij, si animus sit intēsus meretri-  
ci, stuprum committitur: ergo illud exemplū apud phi-  
losophū nihil probat. Antecedens probatur, quia secun-  
dum canones philosophia ab electione & intentione de-  
pendet peccatum, nō autem semper ab actione vt patet  
in ignorantibus.

Resp.

Resp.

Intentio istius Sardanapali nō in vxorem sed in me-  
rettricem fluēs iniustum & iniuriam facit. Sed Aristot.  
de debita & verecunda actione loquitur.

Opp.

Non apparet cui iniuriam sic facit: ergo nō videtur  
esse iniuria.

Resp.

Apparet: nam & civitati cuius legem contemnit, &  
alteri cuius corpus maculare optauit, hoc damnum in-  
ferri videtur.

Opp.

Nullus damnum ex hac electione & intentione pa-  
titur. ergo iniuria non infertur.

Resp.

Potest esse iniusta & iniuriosa actio sine iniusta pas-  
sione.

Vtrūm iniustum agere sit turpius  
quā iniustum pati?

{ Est cum malitia coniunctum: aliud ve-  
rō est sine malitia.

{ Opponitur magis bono nempe honesto:  
at pati iniustum opponitur bono vir-  
tutis iucundo.

{ Reddit hominem simpliciter malum,  
pati verō iniustum non reddit.

{ Digniorem partem animi inficit, nem-  
pe voluntatem.

Agere iniu-  
stum est pe-  
ius malum,  
quia

Opp.

Opp.

Pati iniuriam nō est omnino malum: ergo rectē non dicitur agere iniuriam esse peius malum. Antecedens patet, quia est in potestate patientis, damnum vt in suum bonum commutetur: multi enim boni viri patietes iniustum in Christo lucrantur cœlum.

Resp.

Pati iniuriam est malum pœna non culpa, quod verō sic intellexerit Arist. in textu constat, vt docet pati iniuriam carere malitia.

Pati iniuriam caret malitia

Vtrum lex id omne vetet quod non iubet? Dub.

Opp.

Sexcenta sunt qua lex non iubet, vt vxorem ducere, hoc vel illud vendere, non tamen vetat: ergo id omne non vetat quod non iubet.

Resp.

Vniuersim de omnibus, & sic hoc loco non intelligitur, nam multarationi ac voluntati relinquuntur. Lex que non iubet mala, vetat.

Speciatim de malis, & sic id omne vetat quod nō iubet, vt nō iubet stuprari, aut res alienas clam surripere: ergo & stuprum & latrocinium vetat.

Hac propositio accipitur duobus modis vel

Laus Deo.

LIBER